

1. [100-112]

Bantwane xe ba le kua Phôkwane nne ba lema kwane Kwarrielaagt, kajeno ke Mameje mo xo leng Bantwane. Mme xapê nne mašemo a bôna a le kua Uitzoek mo kajeno xo bidiwang xore ke Mamogodu.

Dithaba tsa teng e ngwê ke Phora e ngwê ke Tsuidi, ke melapô e mexolo yeo nneng xo axile Phora, ke xe xo tla bitswa ka leina la Molapo-wa-Phora.

E ngwê thaba ke Sethutlwe sa bo Ramalemane a Kôpa. Xapê mo Bantwane ba leng teng xo na le maina a dithaba le maropê a baxolo-xolo. Kua xong ke Mathšipane, ka sekwawa ke Rietfontein. Xapê fa xong ke Maleoko, ke leina la thabana yeo e nang le mošima o mexolo o koloi le dipholo tsa yôna di ka kênang ka mo teng, le batho ba kxaba letsoku ka mo teng le kxale, Mme e re xe motho kapa batho ba yo kxaba, ke xo kuba, ke xo phšatla letsoku. Xe xo iwa kua letsokung leo la Maleoko, nne batho ba thswanetse xore ba ôpê mokxoši ba re,

"Re etla ke rena bao re bana ba xaxo wêna ngwana Ngwathšipane a tlala mela, ngwana muêla a sa buee. Nne ke letse ke jele boxôbê ka nama, mme ke xo kxopêla makhura a xo tlola". Yo mong o tla re,

"Nna ke letse ke jele dinawa, ke kxopêla makhura". Yo mong a re, "Nna ke letse ke jele boxôbê ba sebotwane ke kxopêla makhura". Yo mong a re,

"Ke jele boxôbê ba dithlodi, ke kxopêla makhura a xo tlôla".

Yo mong a re, "Ke letse ke jele dikxôbê, ke kxopêla makhura".

2.

Kxôrô ya Bantwane ka mo mošatê ka xo latêlana le ba ba nang le dithô mo kxorong ya mošatê ke kxôrô ya Thebe ke Ramatshela rraxo Mohlamme le Mohlamyane. Kxôrô ya Thebe e latêlwa ke ya Mohlamyane, e be Mokone a Maraba, e be Dithsexo tsa Maraba a Ngatsana a Mokone.

Mme xo tle Phora, ke barwa Thebywane ke bao e leng mothêô wa Bantwane ka moka xa bôna. Maxôrô a manthši ke dinwane tsa maxoro ao. Mme kajeno kxôrô ya mošatê e na le maloko a manthši. Bao ba leng moxo le ba mošatê ke barwa Thebe, ke xore Mathebe. Mathebe ke leina la makxowa, leina la Mathebe ke Thebe. Makxowa ke ôna a ileng xo fihla mo Phokwane xe ba bitsa Thebe ba re ke Mathebe, ke xe batho ba tla ipitsa ka leina leo la Mathebe.

Mathabathe ke monna'xo Thebe. Makitla ke monna'xo Mathabathe, mme xo tla Mohlamyane, xo tle Mokone e be Dithsexo e be Phora e be Madisa e be Rahloxo e be Matea e be Maepywa a Masehlele, e be Monaxeng e be Mpywe e be Malefahlo e be Boroko.

Ba Mateea ba bina phofu, mme ke batho ba ba fallletseng mo Bantwaneng. Mokawane ke yêna e leng motswadi wa kxôrô ya ba Monaxeng. Yena Mokawane o tswetse Motswaledi, mme xabo moxolo Mokawane Monaxeng. Mariba ke mokonyana wa ba Kotelo, mme ke yêna e leng tata'xo batho ba ba leng teng ba Mariba.

3. Mme ba ile xe ba fapana le Bakxatla, Bantwane ba ipexa xo kxošî Sekukune xore re fapane le Bakxatla, mme a re, "Tlisang dikxomo tseo tsa lena kwano xo nna", mme ke xe Bantwane ba tla isa dikxomo tsa bona kua xo Sekukune, mme leina la dikxomo tseo nne e le Maoka a Manopi. Ya sa le xe dia kua xa Sekukune a šî e hlwe di bowa di sa ile, mme ntwâ yôna ya sa le e ntse e lwa. Mme ke xe Sekukune a tla re,

"Mpeeng le tleng kwano xo nna". Mme dikxomo tsôna ya ba xôna xe di hweletse kua Bopedi.

Leina la thaba e ngwê ke Ramokhutlwane, ke fao kajeno xo bitswang xore ke Gredredi, Mathšipi. Xapê ke fao Bantwane ba ileng xe ba tswa kua Mmitse xa Kôpa ba o axa mo teng. Mme xe ba tloxa mo teng mo Gredredi Ramokhutlwane ba yo axa Phokwane, mo xo ileng xwa re xo fapana Bakxatla ba xa Nkotalane Maloka yeo e neng e le motloxolo wa Bantwane, mme a ne a thšabetse mo xo bôna ka xo baka borêna kua xabô kua Bakxatleng ba Mothše, ka xe e ne e le yêna a neng a xodisa kxošî Moepi, mme xe Moepi a šî no o xola a xana xo mo nea borêna.

Ke xe a tla thšabêla kua xaabo moxolo kua Ntwane. Mme Bantwane xe ba šî no xo mo tloxêla kua Phokwane Maloeskop, mme makxowa ba bitsa thaba yeo xore ke Maloeskop. Mme Bantwane ke xe ba tla yo axa kua Thaba Bošixo, kajeno ba re ke Buffelsfontein, district sa Phokwane. Thaba e ngwê ke Dibudu, ke yeo kajeno Bantwane ba axileng mo teng leina kajeno e leng Kwarrielaagt.

4. Maina a dikxôrô tseo di axileng le Bantwane ke Bahwaduba, ba-bina kxomo. Xo tlile monna a le mong mme e le motloxolo wa Bantwane ka mo kxorong ya Makitla. Makitla xe a ithêta o re,

"Ke Makitla-kitle a Mmankxabane, ke ntso a Makanyane, ke Rangwane a dikxošî tsa Ntwane, ke Rangwane a Thšipane le Ramathsedi."

Mme yeo monna wa Bahwaduba leina la xaxe ke Modimo. Xe a ithêta o re,

"Ke nna Modimo wa Morotolana wa rototseng Pitse Morêông". Leina la xaxe e le Seopeleng. Seopeleng ke morwa wa Lefahlo. Mosadi wa xaxe ke Maphello morwedi a

Mokanye morwa wa Makitlee. Kxôrô e ngwê ke ya xa Mpywe, babina Thšwene, ba tswa Bokxalaka. Ba bang ke ba Boroko, ke kxôrô le yôna. Xo sa le xo tla yêna a nooši kwano Ntwane, mme o dirile kxôrô a nooši byale ka Modimo Seopeleng a tlileng a noši mme kajeno ke kxôrô ya Malefahlo.

Ya ba Boroko, o ile a tswala masoxana a le 4, a mane, kejeno ke kxôrô ya ba Boroko. Lephera ke kxôrô ya monna a le mong le yôna. Ba xa Moxoji le bôna ke bara ba monna Mariba, le bôna ke bana ba monna a le monong.

Bakôpa bôna ke dikxôrô tse nthši, ke ba Jiana le Mmabodimo le ba Khubexa le ba xa Maxanedisa, le ba Maaba le ba Malemone, ba-bina kxomo. Ke Bahwaduba le ba-Thaxa, ke Bakôpa ba-bina thôlô le kwena, ke Bakxaxa le Maphaxwana; a bina thôlô. Ke kxôrô e kxolo ya maloko a manthši a bôna, a mang a sa le kua xa Kôpa ko e leng ko ba tswang teng.

5. Bantwane ke Barolong. Serêto sa bôna se re,
"Barolong ba-tswa Thamaxa, ba-tswa Khulwana eka kxomo. Re bina thôlô. Re tswa Modimolle a Mangwato". Serêto sa teng sa re,

"Montwane a Mangwato thaba ke swele hlôxô ka di beletse hlolo ka be ke hlôka le sexwara se šalang. Modimolle nthšinoxwe ntswe ke bônê la Ntwane a Mangwato."

Bantwane ba hlakane le Bakôpa le Baphuthing le dithorwana ba-bina tlou le ba-bina lejaji le ba binang kxomo ke Battwaduba.

6. Maina a dithaba tsa Bantwane xe ba axile kua Moxajale, kajeno e leng Vlaklaagt 284.

Kxoši nne e le Mathabathe. Leina la xo ithêta a re,

"Ke nna Mothibedi a selete". Thaba e ngwê yeo e leng Uitspaning kajeno leina la yôna ke Bošoxošoxo, lengôpê la yôna ke Mmathebe, ke lengôpê le lexolo le le nang le meetse a di 'fontein', metswedi yeo nneng batho ba enwa mo xo yôna nakô yohle, e re xe e le ngwaxa wa dikômêllô ba nwe ka kua Mohlebetse, mo makxowa kajeno ba reng ke Mues River. Mme e ngwê thaba leina la yôna ke Mapule yeo kajeno e axetsweng ke makxowa : ba re ke Elandsdoorn.

E ngwê leina la yôna ke Phoko, e ngwê ke Phokwane mo xo bitswang ka leina la xore ke Moekskop, mme e le xore Maloka ke Mokxatla yeo a humaneng Bantwane mo teng. Mme ba ile xe ba fapana le Bakxatla mme kxoši Sekukune a ba namola ka xore,

"Lena Bantwane tlang kwano xo nna le tloxêlê Bakxatla bao mo ba leng teng".

7.

Ditsumi tseo di tsomang diphôôfôlô, xa ba tsome ka xo nthsa batho ba ba nthši. Ba tla bitsana bôna ka nooši ba dira setlamô xore ba ka yo tsoma ba le bararo ka dimpya kapa ka dithunya, mme ba sa bolela xore ba yo nyaka tau kapa diphôôfôlô tse kxolo. Xe xo tla tsibisiwa xore lethsolo le teng, xo tla rea kxoši ya sethšaba se ka tlojang ka moka xo ya lethsolo, mme xo sa rewa xore xo yo bolawa tau kapa phôôfôlô e kxolo yeo e leng sebata xe sôna se sa senya selô. Xo tla tswa lethsolo la mošatê fêla, ba tla bolaya seo se ileng sa ba teng ka mo poeng.

Ka xa difu xo thea diphôôfôlô.

Di thewa ka morêô le moxohla. Sefu ke sa xo thea dinonyana le dibatana tse nyane tse di byale ka kxano, pela, nakedi, moswe, sehlora, motototo, mutla le dinonyana. Diphôôfôlô tse kxolo di thewa ka morêô. Ke mošima, o epiwa mo fatse o thibjwe ka mo xodimo ka mabyang le dikotana xore e re xe e sepela e tle e wêlê ka mo mošimeng, mme o tla re xe a tliilo o hlôla a e humane ka mo teng, mme o tla e bolaêla ka mo teng xa mošima a e nthsa e hwile, Mme ba tla re mathômô xe ba tla thea ba tla lebêlla mo diphôôfôlô tseo di sepelang mo teng, mme ke xôna ba tla thea, kapa mo xo sepelang dibatana le mo xo sepelang dinonyana. Mo xo sepelang sebata kapa mo ba humaneng nne se jela phôôfôlô kapa xo le nama e ngwê e setseng, ba tla thea sebata seo ka moxohla. Moxohla xo dirwa morako o moxolwanyane wa botella ba 4 ft. le bompapati ba 2½ft. le xo ya ko xodimo, ka maswika 2 ft. mme ba fexa dikota ka ko xodimo. Ba tlamêlla nama kua motsexô ba dira lemati le tleng ya re xe e xoxa nama yeo mme ya itswallêla ka mo teng, mme e tla tle ba e bolaêa.

8.

Ka xa dimpya xe di hlabarisitswe xo tsoma.

Di kxôna xo tsoma ka xo iketla xe di humane mo phôôfôlô e neng e sepela teng, le xore xe e tsea mohlala e se ke be ya šiana, le xore xe e bone mošima e o dupêllê le xe o axetse bobi e tla dupêlla thšipa, kxaxa, nakedi kapa sebatana se seng le se seng seo se nnang ka mo mošimeng. E tla re xo dupêlla ya fata mošima oo, xe e patixana xo kêna ka mo teng, mme ya boxola xore mong a yôna a tle a e thuše xo êpa xore a nthse sebatana seo se dupelletsweng ke mpya yeo e neng e se boxola.

Xo ruta Mpya.

Ke xore xe e tsomêla kua kxole xe o thswere sethunya wa e kxalema. Xapê xe o sa thswara sethunya o thswere dikôtêlô tsa xo tsoma fêla e le diroxo le melamu le matsolo o tla tsamaya o šupetsa dimpya tse mešima yeo o ka e humanang o tla fêla o di bitsa xore di tlê di dupêllê ka mo mošimeng

o mong le o mong, mme e tla re xe o di bitsa xore ka serê^ô sa batsomi wa re, "Thwa Thuwa", o di šupetsa ka serox^ô ka mo mošimeng. E tla re xe o humana mašukušuku wa di bitsa wa konopa leswika ka mo o xo befileng, mme tsôna di tla kêna. Mme xo thôma fao di tla be di tlwašlê xo dupêlla mèsima yohle le xo kêna ka mo xo be ka fao e tleng dia nthsa sebata kapa xwa tswa phôôfôlô.

Maina a Dimpya.

Ke Thšwene ya peya, Atla se madi, Bupi, Hlalerwa, Mphailele, Motho wa tsela, Kanon, Patron, Daudona, Pela Thaba, Thsetlo Meru a matso, Hlokwa la tsela, Mašimanyana, Mpopotana, Lwala la tlala, Moitei, Moriti o motso, Ntswasexata, Metsi o nwa kae, Mathe a Thswene, Bloom, Boroba Tau Molapong, a se ba dau ke ba nkwe.

9.

Xo nyadiwa xa dimpya kapa xo rê^ôwa xa tsôna.

Dimpya xo nyatsexa tseo mong a tsôna a sa di tsomiseng, di nnang mo xae a yang kua šokeng ka sewêlô^ô. Dimpya dia rê^ôwa. Xe monga dimpya e le motsomi yo moxolo wa nnang kua šokeng dikxwedi tse tharo kapa tse pedi, yeo ke yêna motsomi yeo a rêtang dimpya tsa xaxe le xo di thea maina a tsôna xo ya ka mekxwa ya tsôna ~~xxxxxxxkaxmakxxxxxx~~ le bogale le botlapa le mafolofolo le phexêllô ya tsôna ka fao yena mong a tla re byale ke xe di ntse di na le maina a tsôna a kua xae, o tla re xo bôna mekxwa ya tsôna kua šokeng a di rêta ka maina a mang.

Mo xong o tla re e ngwê ke Hlokwa la tsela nthsebele, motho wa tsela xa a hloke mosebedi. E ngwe a re ke Boro ba dau molapong a se ba dau ke ba nkwe. E ngwê a re ke Pela ya thaba ya xola thata xo xola ya molaponyana. E ngwê a re ke Mphailele kea feta mosepedi o ja ditala. E ngwe a re ke atla sa madi a bo kxošⁱ dijo o ja di sa fisa.

Dimpya dia xalefiswa.

Dimpya di xalefiswa ke yêna motsumi ka sehlare le ka xo di tlwaetsa xore e be tse boxale xapê le xore xe di lelekisa phôôfôlô e se ke be dia êma, di e holofele e be di e thsware e le ka sehlare le xore xe di bone sebatana e se ke be dia thšaba di se holofele xo fihlêla xe mong a tsôna a batamêla xo di fa matla mme di tla nape di se thswara mme yêna a se bolaya.

Kxalefiso ya dimpya ke Mohlohlelo wa dimpya.

10.

Phaxolo ya dimpyenyana.

Dimpyenana di tla re xo ootlwa di xodisiwa mme di thaxolwa, mme xe o rats wa e lesa e na e le kxotho. Xo rê^ôwa xa dimpya le maina a tsôna. E ngwê ke molomo wa dau kotwane, thsika ka ôna dia wêla. Hlalerwa la pholo kea xefa

xefa ke tsoma ntwā ka pelo ya xo baba. E ngwê ke Kanono ya maotwana mamoši o thunya bašele slekedišetsa kxole.

A dimpya dia fiwa kampo di rekiswa na?

Dimpyenyana dia beêlwa, kapa xo ka di rekisa, xo ya ka thato ya motho ka fao a ratang ka teng le xe batho ba rata mpya yeo thata ba tla rêka dimpyenyana tseo tsa yôna. Mme thêkô di thôma ka 1/- kapa 2/-, xe e xodile e setse e le mpya e xodileng xo fetsa, e rekwa ka pudî (goat) kapa ka fao mong a yôna a ratang ka teng xo e rekisa, mme thêkô ya mpya ke pudî.

Xo rêtwa xa dimpya.

1. Hlokwa la tsela nthsebele, motho wa tsela xa a hloke mosebedi.
2. Psiri e thsweu dipudî ke tsea xo thsela beng ba tsôna ba tsoxile.
3. Lešunkwane sa kxatla a khunwane sa re se mpôna sa inama inama ya be e sa le e ka ke moxwe a bôna moxoxadi. Thšipa a tla ka xo thswana a bo thšipo.
4. Mahlong ke kae a bo thšwene dona a roto mahlong kxenaiwe thšwene konaiwa mele.

Sereto sa katse (cat).

Ke ngwana Matome fêla xa na serêto. Dikatse di tllile le makxowa xe a tla Transvaal, nne di se teng. Xe di ntse di le teng mo e ka ba leqxolo la mengwaxa.

11.

Batho ba nneng ba ile sethunyeng ke bôna ba nneng ba tla le dilô tseo di seng teng kwano. Ba tllile le sethunya le paki le dikômpêrêšê le madi le tsôna dikatse, mme ke pele makxowa a šî a tle kwano Transvaal. Makxowa xe a šî no xo kêna mo Transvaal ke xe xo tla baa na le dikatse le mafêla.

Mohola wa Katse.

Ke xo namolêla batho mabele xe a jewa ke maxôtlô, mme katse e tla ja maxôtlô xe a xo jela mabêlê ka mo ntlong, mme yôna e tla xo thuša. Xa e na xo rekiswa thšêlêlê byale ka diphôôfôlô tse ding tse di ruilweng mo xaê byale ka yôna.

Ka xa xo rua diphôôfôlô tsa lešoka mo xae.

Rena xa xo na phôôfôlô e ruiwang mo xaê. Kajeno re ka e rua, mme re tla be re ekisa makxowa. Ntlê le fao Basotho xa ba rui phôôfôlô, ba e bolaea le xe e ka ba e nyane xa ba rui. A ka thswara phôfôtswana e nyane mme xore a tle a yo tsoma ka yôna, mme dikxaka ba e ba leke xo di rua, di re xo xola di thšabe le diphukubyana le tsôna re di xodisa byale ka dimpyenyana ka mosô o tla bôna e se teng. Potsana le yôna kapa phôfôtswana e ngwê le e ngwê xe e šî no xo xola e boêla šokeng. Kxônô ya yôna xe e se xo e hlaba e šî e tllithata.

12. Batsumi le xo thea ka sefu le diphôôfôlô tseo di sa thswanang xo tsongwa.

O tsoma phôôfôlô e tjewang ntlê le sebatana, phaxa, thšipa, kxano, nakedi. Ke ka baka la xe di sa jewe. Kxaka, kxwale, phuti, phudufudu, lehuhu, khudu, motlobo, phala, nônê. Xe xo tsongwa e be xo sa nyakwe tau, nkwe, psiri, xa xo nyakwe tseo.

13. Dibatana tseo di sa jeweng motsumi o tla bua matlalwana a tsôna xore e tle a bexê ka ôna kua mošatê. Ke phukujwe, tau, kxaxa le makhura a yôna le psiri le nkwe. Diphoofolo tse ding o tla ba di nyakêla xore e tle a di je a be a toke mexwapa ya tsôna. O tla bolaya tseo di jewang le tse di sa jeweng, mme xo tla re yêna a kxêtha tseo a tlang a di isa kua mošatê, tse di jewang le tsôna o tla kxêtha tseo a ka yong xo bexa ka tsôna mošatê.

Dibatana tseo di sa jeweng ke kxano, phaxa, thšipa, mošapalong. Pela e a jewa, letlalô le dira lethebo. Thšipa xa e jewe, letlalo la yôna le dira kobô. Phukubyê xa e jewe, letlalô la yôna le aparwa ke dikxoši. Tau xa e jewe, letlalô la yôna ke la kxoši. Psiri xa e jewe, letlalô la yôna ke la kxoši. E mong le o mong xe a bolaile sebata se sexolo o thswanetse xore a bexê kua mošatê le makhura a sôna.

Tau xe e tsongwa byale ka tse ding e be e bolaile kxomo ya motho. Ke xôna e ka tsongwang. Psiri xa e tsongwe, e nyakwa xe e jele dipudi. Phukubyê e a tsongwa, ke xe e nyakêlwa xore e tle o rekise letlalô la yôna. Xe o le šuxile wa dira kobô ya tsôna wa e rekisa o tla humana kxomo.

Tau xe o ka re ke o e nyaka xore o tla kerea kxomo, mohlomong xo tla hwa wêna, mme wa hlôka kobô e wêna o neng o e nyaka. Psiri o ka e rea ka ka morêô, mme wa bexa kua mošatê.

14. Nkwê a seloma ya seloma mediti e re xo loma jaji le axele, xa ke lome fêla ke loma yeo a ~~nkwê~~ ntomang. Pela ya thaba e a xola thata, xo xola ya thaba. Serêtô sa batsumi xe ba sa bolaye se re,

"Motsumi xe a sa bolaye moroka mabexa a tsene"; le leng ba re,

"O se bone motsumi xo kxalalla xa a bolaya o hlošile".

Tau xa e nyakwe xe xôna e sa ja kxomo. Nkwe xa e nyakwe xe e sa ja pudî. Psiri xa e nyakwe ntlê e sa senya selô. Pela e nyakêlwa xore e dirwe kobô, le thšipa dia tsongwa xore di dire kobô, le phukubyê e a tsongwa xore e dire kobô. Thšipo e bolaelwa xo ja mabêlê. Nakedi e

bolaêlwa xore e ja mae e dikxoxo mo xaê, le dipheko tsa dingaka xo xifa alafa balwetse ka nama ya yôna le xo dira letlalo la yôna sebebana. Le thšipo e bolaêlwa xo ja mabêlê le xore letlalo la yôna le na le mohola xo feta la 'mutla.

Thôlô e a bolawa mme e jewa ke batho, mme sefela sa yôna se re,

"Thôlô Modimo kxe bolawe bampolai ba tla ithwala mexono" (xo ithwala mexono ke xo rwala diatla tse pedi hloxong di thswaraxane).

Thutlwa (kameel), xe motho a e bolaile e bexwa mošatê byale ka tau le kubu le tse kxolo tse ding di bexwa mošatê. Xe sethšaba se seng se ka bolaya tlou, se thswanetse xore se bexê kxošing e kxolo ka lenaka la yôna. Ka xe tlou e le kaka motho, xe e bolailwe ntlê le molato mme mmolai a bexwê mošatê xore mošatê a mmolaeê.

Nkwê xa e tsongwe, e tsongwa xe e sentse, mme xe o e bolaile kobô ya yôna o e bexa mošatê, o tla newa pudi le ya psiri o tla newa pudi le lepoxo.

Phukubyê yôna kxošî xe o ile wa mmexêla xantoo, la bobedi o tla xo putsa a e reka mo xo wêna. Dirêlô kapa maina a mang a tsôna. Serêtô sa Dau : Ke dau dona a sexonotwe sa medimi. Mokxonyana a se nang xabô moxolo o jêla maumo naxeng, dau sethula a dipitse thšithšila a mayama ka Borwa e lle sehlanana sa pitsi.

Serêtô sa Phukubyê se re, Ke Monkxwe wa bo ke hloilwe ke batsumi le batho, phukubye sebilo morwa Mohloiwa ne nkabe a bolawa. Rama ka yêna di ala tsa xo bina koša le methepa ya sešu ya kxohlo e tala.

Serêtô sa Nkwê ke xe batho ba ithêta ka yôna ba re,

"Ke kxwadi-xwadi ya lerobo, mabala a tla ka xo thswana, thšipa e dule lerobo mabala a tswa ka xo thswana a bo thšipa.

Serêtô sa Kubu, ke xe ba e rêta ka lewa la ditaola ba re : Ke kubu tona a rramaele metse ke tserwe ke a tsela metse a tsela a sa tsee.

Thšukudu batho ba ithêta ka yôna ba re : Ke thšukudu e naka le mpokapoka makxale kea hlaba Masetere o naka le hubidu.

Tlou: Batho ba leboxa ka yôna xe yo mong a xo rêta o tla re, Ke leboxa thata ka matla a maxolo, xola o be kaka tlou. Thšukudu yona mošemane.

15.

Sefu Moxohla.

Ba tla humana sebata seo ba se theileng ka mo teng se itswalletse. Psiri, nkwê, lepoxo, tau. Thšwene le yôna e thewa ka moutlwane le lexapana le boletswa.

Lexapana xo phungwa nkxari e bēwa mo thšimong mo dithšwene di sepelang teng. Mme e tla re xe e bōna dithotse ka mo lexapaneng ya lōkēla seatla xore e nthse dithotse ka mo teng mme e tla khuparela, mme seatla sa patixanēla ka mo teng xo fihlēla xe o e humana, ke xore xe e khuparetse xe e nke e khupurolla, e khupareletse sa ruri xo fihlēla xe eswa ka boletswa. O thea ka lefela kapa dithotse mme o tsea boletswa o bo tata ka mahlokwana a boleta wa xasanya le e tlilong xo tla kapa xo ya mo teng. Mme e tla re xe e tsea seo wēna o Jareditseng ka sōna e isa kua xanong e tla tsea le ditato ya ise kua xanong, mme maletswa a e thsasa maahlo mme e tla re kea iphumula mme ya imemea maahlo ka ditato mariri a yōna a tla e thiba maahlo ya pallwa ke xo bōna xapila mme o tla e humana ya re kea thšaba wa be wa e thswara ka xore e sa bone xapila kua e thšabelang teng mme wa e bolaya. Nne di xo jela mabēlē mme e ka se hlwe di tla mo thšimong.

Xo tsongwa diphōōfōlō ka dilepe le marumō le melamu. Motsu o thswarwa ke dithšaba tse ding. Rena re thswara marumō le melamu le diroxo xe re yo tsoma fēla. Metsu ke ya xo bolaya dinonyana.

Xo tsoma: Ke xa yo mong le yo mong mme ba bang ba fetisa ba bang ka xo tsoma mme ba bolaya diphōōfōlō ka merēō mme ba re xe ba ithēta ba re ke marema mme ba ba bolayang diphōōfōlō ka dimpya bōna ba re xa re marema re maripa a ra-kxaolane re kxaola dilo mešiba.

16.

Xo tsoma ke xa yo mong le yo mong mme a se ditsumi. Ba dimpya ba tsoma lehlabula mo xare ka kxwedi ya April le marixa xe diphukubyē di taxile mehala le diphōōfōlō di nonne. Ba merēō ba tsomēla ruri xa ba na sebaka ka xobane mešema e ba e epetse ruri.

Ka xa Lethsolo: Lethsolo ke la mošatē fēla mme le nthsiwa xantoo mo selemong. Mme e be kxošī e nyaka pheko e ngwē yeo e nyakēxang mme ke xona a tleng a bitsa lethsolo xore a le be teng, mme ke jaji le e tleng ba bolaya le diphōōfōlō tse kxolo tseo ba ka di humanang kua ba ileng teng. Ntlē le xe kxošī e sa meme lethsolo xa nke xo iwa lethsolo la xo yo tsoma diphoofolo ntlē le pheko ya kxošī, mme diphōōfōlō di bolawa mohlang oo fēla mme mefato ka moka xa yōna e ba teng xo thōma xe motho a le 18 years, e tla be e le lesoxana le mengwaxa e 20 xe a thōma xo ya lethsolo kapa lešoboro le lexolo le yēna o ya lethsolo.

Phōōfōlō tse kxolo-polao.

Diphōōfōlō ka moka xa tsōna xa di thibellwe nako e ngwē. Di bolawa nako le nako yeo motho a ka reng xe a tsoma a e se bona o na a thswanetse xore a se bolae.

Lethsolo : Kxošī o bitsa lethsolo xantoo mo ngwaxeng. Yo mong le yo mong o thswanetse xore xe kxošī e mema lethsolo a be teng. Xe xo iwa lethsolo xa xo fokwe kapa xo phekola, xo iwa fêla. Lethsolo xo fokwa mohla xo biditswe xo tlo foka. Xo tla lalla phalafela fêla.

17. Xe xo iwa lethsolo xa xo phekolwe. E re xe ba fihla kua šokeng ba kxobokane mo xontoo mme ba abe lethsolo mme ba re mphatô wa makete o ya ka thokô e, o mong o ya ka thoko ee. Xa nke xo kxethôllwa xore yo mong ke themi, xa xo hlaolwe dithunyi. Xo tla re masoxana a sepela kua pele mme diphôôfôlô di tla ba humana kua pele mme ba di bolaya. Mme bakxalabye bôna ba tla rwala diphôôfôlô tseo di bolailweng ke masoxana mme thwadi ya lethsolo e be teng.

Lethsolo le nthswa ke kxošī mme xe ba le kua šokeng ba tla laolwa ke monna'xo kxošī mme diphadi tsa lethsolo tsôna e xo baa ne le monna wa sephadi le wa lesoxana. Lethsolo e be xo nyakêxa pheko ya kxošī fêla. Xe xo šī no xo memiwa lethsolo xo tla re bosasa e sa le bošixo xo tla re mokxomana wa mošatê o tla apara nkwê le lerumô mme o tla thšuma mokubexa.

Xe xo ilwe lethsolo ba tsoxa e sa le bošixo mme * e tla re xe ba le kua mokubexong ba tla re xe ba yo tsoma ba tla ja dikati mme xe ba ile ba bolaya kapa ba bôna seo ba se nyakang e sa le mothsexare e tla be ba bowa e sa le mothsexare. Xe ba diêxa e tla be ba hlokile seo ba se nyakang. Diphôôfôlô tseo di bolailweng mo lethsolong ke tsa kxošī ka moka xa tsôna. Kxošī e ka abêla malapa a xaxe. Kua sokeng ba tla re xo e bua ba thswaêla yo mong serope e mong letsôxô. Botopo ba tsôna ke tsa kxošī.

18. Maxolo ke boteng ba diphôôfôlô ke tsa bakxalabyê bao neng ba rwele diphoofolo tseo. Xo tla aba yêna monna'xo kxošī yeo a laolang lethsolo. Xe o thuntsitse phôôfôlô molaodi o tla xo abela serope a re ke sa mmolai. Sa kxošī ke botatwana ba phôôfôlô kapa sehлана le hlôxô. Xe e le komee ya kxošī yôna ya ya e itekanetse. Xe xo bolailwe phôôfôlô tse kxolo tse byale ka dau, nkwê, lepoxo, xore e xo thoeng. Xe motho a bolaile dau kxosi e tla mo lefa ka pholo. Mme e tla re xe ba isa dau, ba tla isa moxobo wa marumô. Xe motho a bolaile nkwê, o lefiwa ka pudi mme moxobo ôna ke ôna wa marumô mme dibata tse kxolo ka moka xa tsona xe motho a di bolaile o di isa kua mošatê, lepoxo, nkwê. Tlou e bexelwa kua mošatê mme kxošī o tla re wêna xe o tlišitse manaka a mabedi mme wêna wa bowa le le leng lenaka. Lenaka la tlou ke kxomo mme le kwena e a bexwa, e bexwa ka

letlalô. Thakadu le tse ding tse nyane xa xo bexelwe mošatê.

Xo bexelwa mosatê ke pitsi, kxokong le tse ding tse kxolo.
Xo bexwa ka leumo la tsôna kua mošatê.

Diphôôfôlô tse kxolo, tau makhura a yôna ke pheko
le phofu le tse ding tse kxolo makhura le ditaola tsa tsôna
byao.

Ka xa phôôfôlô tse di sa bolaweng.

Thôlô xa e bolawe mme e a bolawa xore e tle e
nthswa dipheko le manaka a yôna mme sefela sa yona se re,
"Thôlô modimo kxebolawe mo-mpolai o tla ithwala mexono.
Moxono ke xore motho o tla lla a ithswere hlôxô ka diatla
tse pedi ka mokxotsaneng.

19.

Ka xa phôôfôlô e eng e thswarwe e phela.

Xo ka thswara phôôfôlô e nyane fêla xe e ší no xo
xola ba tla e hlaba xe e sa ke ya thšabela kua šokeng.

Ka xa motho xe a ile a longwa ke tau kapa kwena.

Motho yo a ileng a longwa ke tau o tla alafiwa
mme a fôla. Xe a ile a longwa ke kwena xa nke a ya xaê,
o nna kua šokeng xo fihlela xe a fôla mme a ntse a alafiwa.
Mme tau xe e ka loma motho e tla xafa ya boella ya ya kua
lexaeeng ya o ja kxomo mme e tla bolawa, e ka se hlwe e ja
motho. Kwena le yôna xe e ka loma motho e tla xafa ya
thukuthêla xo senya mme xo fihlela xe e be e bolawa e ka se
ke be ya phela.

Ka xa tsomô ya lethsolo.

Xe xo ile xwa baa na le lethsolo xa e hlwe e tla
ba lethsolo le leng ntlê le xe tau e sa senya kapa xo
hlabywa mokxoši o mong wa lethsolo ntlê le pheko ya ngaka ya
kxoši. Xa xo na batho bao ba kxethetsweng lethsolo kapa
xo tsoma kapa puo e ngwê yeo e leng ya bôna batsumi, xa ba
na polêlô e ngwê ntlê le xore lethsolo le belexe, ke xore xo
sebata ka mo poeeng.

Xa xo na xo ilelwa lethsolo kapa xe xo yo nyakwa
dibeela. Motho wa ilêlang tse tshle tsa pula kapa tsa
lehlabula ke ngaka ya pula kapa yeo e le ngaka e itseng ka
xa bongaka ba xaxe. Ka xa basadi xe ba ithswara thata ka
maêtô a banna ba bôna xe ba ilo tsoma kua kxole mme xo iwa
dinareng. Sefela se re, wêna moxatsa wa mmolaya nare e re
xe a ya dinareng o nyake seantlo kxale ka xobane nare xe e
bolae ea xoxorupa e nthsa mala le dibete. Ditlou di
tsomêlwa xo tsewa manaka fêla. Xe o e bolaille o ise manaka
a yona kua mošatê, Kxoši o tla xo nea dikxomo tse pedi xe
a tsea bobedi ba ôna moxo.

20.

Tsomô xo tsongwa lehlabula fêla xe xo nyakêxa dipheko tsa pula. Tsomo ke xo nyaka pheko ya pula ya lehlabula le xe selemô se thômexa, xo yo thewa lefatse xo lahlwa dikxeti mo difateng xo thibela dibeela le difakô le malwetse. Xa se tsomô yeo ya xore bôna batsumi ba ilo nyaka dinama fela tsa lethabô. Ke xore re ba tsoma xo na le seo seng seo bôna batsumi ba se etseng thata e seng xore ba ilo tsoma fêla. Ke tsomo ya xore e tle ba humane tswêlô-pele ya bôna.

Dinama xo jewa tse ding, tse ding ba di toka mexwapa xore e tle tse ding ba ye natso kua xaê xo pholosa baana.

Xo dira lesaka la lexora la diphôôfôlô.

Batsumi ba dira lexora xore diphôôfôlô tse di sepelang mo mmileng o, e tle di wêlê morêô oo o theilweng mo tseleng ya tsôna mme di sa xapiwe ke motho. Diphôôfôlô tseo di tla bitswa ke sehlaré seo yêna moti wa tsôna a ileng a re xe a thea a thšuma sehlaré mme a se rêta a bitsa leina la tsôna xore a di tle kwano, ka leina la modimo wabo yêna xore badimo babo yêna ba mo thušê diphôôfôlô a di tle ka sehlaré se lena badimo ba ka le nthušê ke di bolayê. Xo epa morêô ke xôna xo ~~thwara~~ thswara ka dihlare tsa melekô le xo thibella ka mabyang le xo dira lexora xore e tle di tsee ka tselana yeo xo epilweng morêô.

Xo thea xa diphôôfôlô.

Xo na le batho bao e leng mmêrêkô wa bôna mme ba o dira ka dihlare morêô le xo thea diphôôfôlô ka moka. Mehuta yeo e itsiweng ke batho ba bohle ke sefu, morêô, moutlwane, boletswa, boditse, lexapana kapa nkxari.

21.

Xa xo na kxanetso xo dinotse xore e se ke dia rafiwa ke batho ba bang, xo thibellwa tseo di leng mo thšimong ya motho, tsôna xa o na tokêlô ya xo ka di rafa.

Dibokwana tse ding dia jewa. Xo jewa mmopywane le mooka, xo jewa ditswana tsa tsôna. Natôô e a xolwa mo sehlaréng sa monatô mme e xamiwe mme e apewe e xadikwe byale ka jie. E tla re xe e le e nthší ba tla re xo e apea ba e anexa byale ka jie mme ya fêlê e holwa fêla xe xo ší no xo thsolwa maxôbê. Mme batho ba šeba ka yôna byale ka jie. Mme batho ba banthší xa ba e je ba re ke seboko. Xo jewa jie le bojaane ba ~~xx~~ yôna le dijieenyana tse di nnang mo mabyaeng, ke lepuru, mmaletswai, kxophi, thšuaana le tsothso le mathakxo sexongwane.

E re xe selemô se thôma xe pula e ší no xo na xo tla bônala dithšošwane le makeke le dirurufele. Jie le boyane di tla re xo xolwa di apewe mme dia omiswa mme a ba sesheba

sa ka mehla. Xe o rata o ka e ja ntlê le boxôbê. Jie xe e setse e omile le xe e sa nokwa e re xe e ší no xo oma ya hlobywa diphuka le maotwana e apewa mme ke xôna e tlang ya nokwa ka letswai le boyane bo jewa byao. Thata di jewa ka boxôbê le natô e jewa byale ka tsôna. Yona natô e xolwa ka kxwedi ya October le November e be e fedile e ile phupu e ikêpêla ka mo fatse e be sexwêtê e re ka mosô e be serurufele ka mosô e be moxokolodi, ka mosô e be yôna natô. Serurufele se bêla mae mo monatong mme mae a thuthexe e be natô. Ka mosô e a phupu xe ší no o xola e jelê matlakala a a monatô.

22. Ka xa tlaolosô ya mokxwa wa theôô ya difu le merêô.

Morêô ke wa xo thea diphôôfôlô tse kxolo tseo di sepelang mo bathei ba ileng ba re xe ba tla thea ya be ba bôna mo diphôôfôlô tseo di sepelang teng. Mme seo se ka sepelang mo tseleng yeo xo leng morêô le xe nne se sa thiiwa sa wêla ka mo teng, se tla tsoxe se bolawa ke beng ba mošima oo xe ba tlilo xo hlola.

Ka xa moutlwane. O thea dinonyana le diphôôfôlô tse nyane, phuti, phudufudu, motlobo le dinonyana tse di byale ka bo kxaka, kxwale, lehuhu, leeba le tse ding tseo e reng xe di thswarisitswe e se keng di kxaola lodi leo la molabo.

Ka xa theô ya boletswa. Xo thewa ka didepa, xo tsewa mahlokwana a bolêta a tatetswe ka boletswa mme xo thewe mo xo nwang dinonyana kapa le xe di beêla mae, xo thewa ka mo teng le mo di nnang mo dihlareng xe di tlilo xo nwa mo eng di nne mo xodimo xa dihlare di kxobokane mo teng, mme xo thewa ka boletswa mo teng xore e tle e re xe di tlilo xo nna mo teng di thswarwe ke boletswa.

Ka xo theolla difu kapa xo ntsa ka mo sefung sa yo mong.

Xe motho a ka rafula moutlwane kapa a theolla sefu sa yo mong kapa a tsea seo neng se thswarisitsive ke moutlwane kapa ke sefu, xe a ka mmôna o tla mo dira molato o a tlang a lefa ka pudi kapa bonyane le boxolo ba seo neng se thswerwe ke motheo oo. Xe a bonwe a theolla kapa a rafula o na le molato wa boloi le bohodu ke moloi. Mme xo tla ahlolwa ka fao yêna a bonwang molato ka teng.

Bathei ba merêô yeo ya bôna xe ba bone motho xore o sepela mo teng a ba rafulêla merêô ya bôna, ba tla nyaka nyaka ya ba sepata mono xore se tle se mo thsware. A bônale foo o tla nthsa kxomo.

Ka xa xo lata notse.

E re xe notsee e too e fofa mme tla tla ya feta mo

sefahlexong sa xaxo e le mantjeboana mme o e sala moraxo o di sala moraxo mme re e sala moraxo xe dia kua phalong di ya ka e ntoo bya mme xe di feta ka xo latelana mo xo wêna o tla di sala moraxo kua di yang teng ka mo phalong ya tsôna. Mme batho ba bang ba na le tsebô ya xo lata dinotse ka xo lata dindhšî go lokoloxana xôna xa tsôna.

Taodišô ya xo thswara dinonyana ka boletswa.

Ke dinonyana tse nyane tseo maina a tsôna e le aa : Ke lejidinkana, leeba, nthlanghlaxane, lexodi, modiolwane le thaxa le dinonyana tse nyane ka moka xa tsôna.

24.

Hlapi xa e jewe e a ilwa, xa e a thibêllwa xo se jewe. Xo na le hlapi e ngwê yeo e ka nyakwang xore e tle e alafê basadi, leina ke kxoka (pallen). Xa nke e be re yo nyaka dihlapi ntlê le xe e sa nyakelwe pheko ya dihlare.

Ka xa bywalô ya tseo re di bywalang.

Ke mabêlê, hlodi, nawa, leraka, ke lebelebele, ntsoo, ngôba, tloo.

Mme xe mabele a medile rea ripa ka tipa mme rea fola rea ja. Mme lebelebele le lôna byao. Le tlodi le nawa re di kxa matlakala a tsôna, xo fetsa kxwedi re ntse re dire meroxo mme xapê xe kxwedi e fetile e tla be yôna e nentse mme a fulwa o isa kua seboeeng, leina la tsôna ba re mekxajaa.

25.

Morôxô wa dinawa xe o šî no xo o kxa wa apea wa wanexa o boloka xore e tle e re marixa o dire sešeba. Dithlodi die kotulwa di isiwa ka mo seboaneng mme o fole xo tswe dithôrô mme ka tsôna wa apea wa ja. Ditloo di enya ka mo tlase mme di khupediwa ka mmu mo kutung ya tsôna mme e tla re ka kxwedi ya April, ke morananang a pelo tsa badisa a bururu a o borutho, ke serêtô sa yôna kxwedi yeo, xe o sa ke wa di epolla ka yôna kxwedi yeo o ka di epolla ke kxwedi ya Mothsexanong. Lebelebele rea le bywala mme e be re le je xabedi mo ngwaxeng o ntoo re kotula xabedi.

Ka xa dijo tseo di jewang ka mehla bosasa le manjiboana.

Mme e tla re lejaji le leng wa hlaba kxomo wa dira seseba kapa wa yo tsoma kapa o ka šeba boxôbê ka masui. Boxolo-xolo kxomo xe e bolailwe ke letlema kapa pharilwa e ne e sa jewe ke masoxana le methepana.

Mutla (hare) o no o sa jewe ke basadi o jewa ke ba baxolo.

Thsipo (spring hare) e ne e sa jewe e ne e jewa ke mašoboro.

Senamane sa kxomo xe e hlabilwe e dusa.

Senamane sa yôna xa se jewe ke basadi se jewa ke banna le bakxalabyê le bakekolo.

Dimela le dikenywa tsa lešoka.

Banyana le dikxarebê ke bôna eeng ba yo kxa dithetlwa le mexoxwane, mehlatswa, milo, ditorofeie, marapa, methšedi. Ka moka di jewa ke batho ba baxolo le ba ba duleng mahlalaxading.

Merula, mola kxokxotwane, marutlwa ka moka ke tsa batho ba baxolo fela.

26.

Dihlare tse di jewang mo lehlambuleng fêla ke marutlwa, ke a selemô le dikxokxotwane le mola le maripitla ke tsa kxwedi ya December le November, di jewa di jewa ka kxwedi ya sedimo nthole mme o rweleng, ke rwele mafodi. Mme dimela tseo ka moka xa tsôna ke tsa selemô fêla, xa xona tseo di jewang ngwaxa ka moka xa ôna. Xo tla re ka ngwaxa wa tlala xe batho ba se na kua ba ka yong xo sêla teng ba tla êpa metlopi le dithšuxwe le dikxanyane le dixwêtê mo marixeng. E tla re mo selemong ba e ja marutlwa dikxokxothwane mme pula e tla be e na ba ntse ba e ja hlaya ya be ba phela.

Dihlare tse ding di jewa dikenywa; ke dithetlwa merobe, moxodiri, mpuroku, maripitla, mexoxwane, morokolopudi, mothšudunthšu, moxo, mohlatswa.

Dihlare tse ding tse di jewang ka kua tlase ke dixwêtê, semporane, naka la thôlô, maxelenyane.

Dilô tsa lehlabula.

E re xe xo thômêxa selemô xo tla phekolwa peu, mme xo a re e le batho ba kxopêla kxošî xore xo tsele a xo laolwe peu mme ba tla re xo laola xwa nthswa dihlakola dia nyakwa thšimong ya mošatê, xo tla ya batho kapa motho yeo a kxethilweng ke ditaola xore xo ka yo dira motho yeo a binang sekete. Mme tla re yeo a ileng a be a na le matibe le marakana kua thšimong ya xaxe, mme a bexa kua mošatê xore batho a ba lome ngwaxa o moswa e tla be e le ka kxwedi ya (January, Dibokwane), mme xo tla apewa dilo tse lehlabula ka mo mošatê mme xwa kxobokangwa bana ba mengwaxa e 9,7,5, 3, 2,1, xore e tle ba lomê marotse, xo tla thôngwa ka ngwana wa motseda mme xwa itso xo kêna wa kxošî. Mme batho ba tla tsebisiwa xore xo lomilwe ba ka e ja dilo tsa lehlabula ka moka xa tsôna.

27.

. Maxapu, marakana ke dilô tseo di sa nneng sebaka seo se ka fihlêlang selemô xe se thômêxa kapa marixa, ke tse di felang kapela di fêla le lehlabula xe le fêla xo thoma xo tonya di fedile, mme ngôôba o ka o ebola wa o omisa wa tle wa o ja nakô ~~mak~~ yeo o bônang ka yôna ka xobane e tla be e le moxwapa o omile. Le matibe a nna sebaka se setelle seo o ka beng wa tle wa ja selemô se seng. Basadi ke bôna ba dirang dijo tsa lehlabula ka moka xa tsona ka xobane banna mola

ba le mang e beng ba hlaxole ba tla nna kua xaê kapa yo mong a leta nonyana kua mašimong mme mebêrêkô kua mašimong yôna e ntse e berekwa ke basadi mme le xe monne a sepela kua mašimong o tla leta nonyana le xo tsosa mabele a weleng mme mosadi o tla leta axa seboana a ya nokeng ya xo tlo bopa seboana a be a kotula mme le yêna monna o tla thusa xo kotula mme yêna mosadi o tla kxêtha mabele a peu le a mašweu le a mahubedu a aroxanya le xe a folwa e tla folwa ke dikarolô tseo a kxethilweng ka teng. O tla kxêtha mabêlê a fokolang ao e leng ditloka le diphefe a di beêla xošele xe a fola ka mo seboeng.

Banna ka xa masui.

Ke bôna ba xamang e seng basadi. Bôna ba re xo amoxêla masui xe a tswa kua sakeng e be bôna ba a dirang ka dikarolô a mang e tla thselwa ka mo morisuing wa masui xe a tswa kua sakeng mme o tla sadisa ao a tleng a jewa ke baana.

Mme o tla re xe masui a themile a kokola ka mo xodimo a lôkêla ka mo sebyaneng se seng mme o tla a rita a nthsa makhura le moritwa mme makhura o tla apea a kokola mahulô mme a boloka ya ba makhura ao ba tlôlang ka ôna.

28.

Masui xe a šî no xo kokolwa a tla jewa mme e le a bodile a mang a meetse ke hlôya ba tla hutswela boxôbê ka ôna. Mme a tla fêlê ka mehla xe masui a tswa kua sakeng a ba tla fêlê a kokolwa ka mehla byalo byalo mme a le ka mo nkxwaneng kapa phafeng. Mme a tla bolokêlwa ka mo ntlwaneng e ngwê e ka kua moraxo kapa ka mo leobyaneng ka ko moraxo. A tla dirêlwa sethalana seo a tla nna mo xodimo xa sona xe a thselwa. A e ngwê ke a dišêše e ngwê ke a lebeebe. Masui a mašole xe a le teng e tla ba a monna kapa le xo a thsela xošele ka xe e le a lešole.

Masui a newa yo mong le yo mong ka mo lapeng xo fetisa nama ya kolobê ka xore xe e le nama ya kolobê o tla re xe o šebetsa motho o tla mmotsa wa re o itse xore nama yeo ke ya kolobê mme xe a sa je o tla lesa xo šeba ka nama mme o tla šeba ka masui. Masui abêlwa barwedi bao ba leng kua boxadi kapa metswallê e meng e le kxausui le yêna. Mme e tla re xe xo le motho yo mong yeo eng e re xe a rita masui makhura a tswe kapela o tla bidiwa xo tlo rita masui ao a kokotsweng mme o tla lefiwa ka moritwa le makhura a senyana. Xo tla anewa le bana ba banyane le bafokodi ba ba leng kxausui.

Masui a jewa ke ba lapa ka moka mme xe xo le masui a bodile o tla ba thsêlla ôna, xe xo le moroxo kapa nama masui xa jewe a tla jewa ke bana. Ba baxolo xe ba eja masui e be xo se na sešeba. Bana ba thôma xo ja masui xe a na le

dikxwedi tse pedi ba mo hutswella ka boxôbê xo thôma ka yêna xo isa ka wa dilemo tse 12 le 14 ke ba ba jang masui thata le xe e ka hlwe nama e le teng o tla ja masui.

29.

Nama e jewa ke ba baxolo. Ba banyane ba e ja mme xe xo le masui ba tla ja masui le yôna nama. Le xe xo ka baa na le morêrô oo xo leng dijo tse nthši le nama kapa le xe xo ka ba le nama ya kxomo e hwileng yeo e jewang ke bohle, baana bôna ba tla ja masui. Nama e jewa ka xo apeiwa xore e tle xo baa ne le morôô o batho ba tleng ba šeba ka ôna le nama ba e ja le boxôbê ba šeba. Mme yeo a ratang a ka nne a e besa. Thata nama e besiwa ke banna. Basadi ba e besa xe xo se na sešeba se se buduleng mme boxôbê bôna bo le teng. Nama xe le teng ka bonthši ba yôna ba tla e toka mexwapa le xo abêla. Mme yôna nama yeo e a thlaywa xo tla nthswa hlôxô ke ya malome, xe e le kxomo ya boxadi. Xe e se ya boxadi ke ya xaxe ya mong a kxomo. Mme a ka nne yêna a e xafêla mokxalabyê wa byale ka rraaxwe kapa rangwane kape malome. Xapê xwa nthsiwa serope ke sa yeo a mo latêlang, letsôxô ke la yeo a latêlang wa serope, ke yêna a tleng a newa letsôxô, yo mong serope. Kxaijedi o tla newa sehlanga mosadi moxolo makxolo o tla newa mala. Banna kua kxorong ba tla ja sebete xe ba ši no xo e bua le seledu. Ba nneng ba bua ba tla re xe ba ntse ba bua ba sexa dithwana ba re ke makobela a babui. Mexodu e tla re xo apewa mme ya iswa kua kxorong ya yo jewa ke banna le ditsebe tsa hlôxô di tla apewa dia newa banna kua kxorong.

Beng ba ditho ba tla re xo di tsea mong a kxomo o tla sala le letlalô le dikxopô le serope se seng le letsoxo. Mme o tla re xe letlalô le omile mme a rea banna a re tlang le mphadiseng lôna. Mme ba tla tla ka moka ba mo thusa xo le fala.

30.

Dinotse xa di atiswe xo rekiswa di jewa ke batho mme ba banthši xe ba di je. Mme dinotse e ba tsa yeo a di boneng le xe e bile o ka di biletswa ke thsetlo. Mo xong xe e ka re xo xo bontsa dinotse wa se ke wa ba seka mo o di boneng wa se ke wa di rafa, thsetlo e tla yo bitsa yo mong. Mme xe xo le seka a ka se ke a di rafa o tla di tloxêla xe e se lehodu. Xe a ile a a di rafa di na le seka ke xore wa utswa, mme xe wêna o ka bona dinotse mo thšimong ya motho yo mong xa wa thswanela xo ka di rafa o tla o bexela mong a thšimo, xe o di rafile o thswanetse xore o di ise kua xo mong a thšimo. Xe di le kua šokeng wa di bôna le xôna o di beê seka ka xobane yo mong a ka tle a di rafa ke baka la sefela sa moxolo-xolo a reng dinotse ke tswetse ya naxeng. Q se ware xo di bona wa di tloxêla wa re ke tsa ka o di beêlê seka batho ba tla itse xore ke tsa yo mong.

Dinotse di jewa ke batho ka moka, mme e tla re xe o

bone dinotse o na le ngwana yo monyane yo a sa ntseng a anya mme wa nêa mmaxwa xore a mo lomise tsôna e tle a se ke a tswa le notse mme o tla dira byao. Dinotse di dira ditswina tsa tsôna ka methunya ya dihlare tse tsohle, di tsea methunya ya kxokxopha, trofei, morokolo, semomonane, mohlatswa, mami a maxapu, moretlwa, swikiri, maphutse, methunya ya tsôna, perekišî, morula le morula mopywane, monyela le moyelayela le lematla le dibola le mokxoba, mouku, le mošwana le meoku methunya dihlare tseo ka moka eng di thunye.

31. Batho ba ja xabedi mo lejsjing, xo jewa bosasa le manjiboyane. Mothsexare xo ja ba bang. Thata xo ja baana. Banna ba ja xantco mothsexare. Xe xo le byalwa ba tla hlwe ba e nwa byalwa. Mme ba bang ba ja xararo mme e be ba na le boxôbê. Xo jewa bosasa xe dikxomo di šî no xo tswa le sekxalala le selallo sa manjiboyana.

Xo ja moxo xo ja masoxana le mathari, methepana le mathumathsa le masoxana le ba banyana. Xo tla re xo xo thsolwa xo tla tsewa moxopyana o monyane pele xwa thsolêlwa ôna pele mme xwa tsewa o mong o latêlang ola wa mathômô, mme yôna mexopyana yeo ke e xo jelang ba banyane ka mo xo yôna mme xo tla thsolêlwa ka mo xo wa raabô mme xwa tla wa maabô, xo ya ka xo latêlana mme xo tla re moraxo xwa thsolêlwa fêla ka mo xo e meng le ka mo mekxopeng. Mme moxopo wa ba baxolwanyane o tlatswa boxôbê ka mo xo ôna ka xobane ba tliilo xo ja le ditloxolo le ba bang ba xona ka mo lapeng mme ba bodika xore e tle ba sallê mothsexare xe ba bo nyaka ba bo humane le xe bo se na sešeba, ba tla hlwe ba bo ngatha ba xo thsameka yo mong le yo mong o tla fêlê a tle a ngatha a ya ka kua ntlê. E tla re xe e le boxôbê ba masui ba bang xe ba ba kxopêla ba tla ba ngathêla mme a boêlla xapê xo yo ngatha xapê xo fihlêla xe ba bo fetsa. Ba jela ka mo moxopong o le mong ba le bararo kapa ba le bane mme xo xo le nama ba tla šebetswa ka nama le moro mme ba tla ja nama le boxôbê.

Ngwana ke yêna a fiwang ka xo jeswa xe e sa le yo monyane, xe e le yo ka kxônang xo ka ijesa o tla ja le maaxwê ka moso xe a xodile a ja le moxolwabô ka moso o tla ja le dithakana tsa xaxe ba mo thsolêla moxopyana wa xaxe.

32. Batho xe ba yo o ja ka moka xa bôna ba tla hlapa. Xe xo nowa byalwa xo nthsiwa ba mathômô mme ba tla bo nêa yo monyane yo e leng wa lapa lenyane ya ba yêna a ~~ng~~ nwang mahlaku a lexaê. Xo na le byalwa ba Sesotho bo bo dirilweng ka mabêlê. Mothopo o dirwa ka mabêlê le midi mme xo tla tsewa moroko wa byalwa xwa dirwa dintšê ya be xwa dirwa dintšane tsa dintšê. Xo tsewa mabêlê a inêlwa ka mo meetseng lejaji le le leng fêla, ~~max~~ bosasa ba nthsa a fopha meetse

ba a bipa ka mo nkxong mme a tla re xo tswa meselana ba a phekxola mme xe a humana xore a dule meselana ka moka xa ôna mme o tla tsea a omisa a phatlalatsa mo lejajing mo xare xa lapa a thipa dikxôrwana a tswalla mpsikô a thibêlla xore dipudi, dikolobê di se tlo kêna xo tlo ja ka xore dikxoxo di ka nne dia fofêla mme le tsôna o tla di lêlêka xe di fofetse ka mo teng.

Xe xo apeilwe byalwa ba letsema o thswanetse xore o nthse sebexo ka nkxô ya (1 gallon), ke sebexo sa letsema. Xe o apeile byalwa ba maxadi o tla tle o dira maxadi e tla re xe xo šî no xo tsewa wa nthsa byalwa bo bo yang mošatê o nthsa nkxô e lekaneng (3 gallons) ke byalwa bo bo yang mošatê ba sebexo sa maxadi mme moraxo xo tla tswa lehlakore la kxomo ya boxadi.

Xe byalwa bo hlamexile e le bo boxale bo taxa motho ka diphafana tse pedi fêla. Xe a nwele xo feta tekanyo ya lethabo la xaxe bo tla mo thekethekedisa a be a wêlê fatse a thswarwa ke borôkô.

33.

Molaô wa xe xo abêlwa byalwa.

Byalwa bo tla re xo apewa bo hlotlwa mosadi o bexela monna wa xaxe o mo rea a re o ka utlwa xore ke xamotse metsana a ka mo mafuri mme o tla bitsa monna'xwê kapa moxolwabo tataxwê rangwanaxwê le bo morrwa rraxwê mme ba xi bitsa le yo mong wa ka mo tlase xa bona yeo a thswanetseng xore e tle a ba thokele byalwa boo le xo hlatswa dinkxô le diphafana. Xapê xe o moxolo a dirile morerô, monnaxwe ke yêna yo a tleng a laola mme a rea mohlanka a re dira se le se. Mme e tla re xe morerô e le wa yo monyane, moxolwabô ke yêna a tleng a laola a bêrêkêla yeo monna'xwê byale ka mohlanka wa xaxe. Mme ke yêna a tleng a rea yo mong a leng ka mo tlase a xaxe e le mohlanka a re dira se le se le xe xo šî no xo hlabya kxomo o tllilo xo apea dinama yêna mohlanka yeo. Mme xe xo thokwa byalwa bo ba tllilo xo eletsana xore xo thswanetse xore xo tsewe byalwa ba mošatê le hlôxô le sehlana mme sehlana seo ke sa kxaijedi a xaxwe o se hlakane le yo monyane kapa xe e le sa yo monyane ba tla re o se hlakane le yo moxolo mme wêna o sehlôxô sa name yeo. Mme e tla re malalediwa a maxadi ba tla nthsa pudi ba re pudi e ke ya mokete mme o e hlakane le mokete mme le tla apeêlwa ke mokete. Mo xong moo puding e lengwê ba hlakanya batho ba banê kapa mme e le xore xo abêlwa batho bao ba xxi tllisitseng byalwa le xe a se na sethô mo kxomong mme e le ngwanabô a tllisitse byalwa. Ka xe e le leloko mo xong e le ngwana moxolwabô kapa Rengwane kapa rakxadi mamoxolwabô setloxolo ngwana molamo wa ka we lapa le leng ngwana motswalaxe.

34.

Motho xe a etetswe ke baeng.

Xe xo le byalwa a ba fa xo tla thselwa phafana ya mathômô ke ya mong a lexaê ke sebexô seo ba ileng ba re xe a ší no xo ba fa yare xe ba leboxa ba mo rea ba re re leboxa thata, xola o beê kaka tlou, thšukudu yona mošimane. Mme a bowa a re mphabadimo re ja nayê mme ba tla nthsa phafana ba mo thsêlla. Xape sefela se seng se re "moriswana xe o thsela le fao o eletsa o mong", mme xo riao ke xore xe o e fa motho yo a nang le thlaloxanyô o tla re ka moso xe a thwetse se seng le yêna a xo fa o sa itse o lebetse mme o tla xo botsa a re ke xo leboxa xe e kile ka re ke patexile wa nthuša, Mphabadimo.

Ke xore ke baeng bao le bôna ba xo leboxang ka teng mme thata ke xore ba leboxa Modimo ka xore xa nke ba xopola xore a Modimo o tla ba fêpa ka mokxwa o byao o o neng ba sa o xopole mme dijo tseo ba di fiwa ke motho yeo, mme ba leboxa yêna Modimo mme le xe ba sa bitse yêna Modimo xore wêna Modimo rea xo leboxa, empa ba tla rea motho yeo ba re mphabadimo re ja nayê.

Xe kxosi e nwa byalwa.

Kxoší xe e nwa byalwa batho ba ba leng mo kxausui ba tla leboxa kxoší ka serêtô sa sa xaxe, ba tla re, "Mokwena Thôlô e kxolo modimo a batho. Thobêla sebata sa banna Dau rrxo batho, Montwane a Ngwato" E mong o tla rêta kxoší ka dirêtô tseo yêna a di thomileng xo reta kxoší xo mo tlotla. Byale ka xe a ka re xe a rêta ka serêtô sa Mohlamme a re, "Kxoší ya badimo le batho wêna modimo wa lefatse Ramotswalle a Mokone,

35.

Xo na le malwa a mehuta ao a dirwang ka dihlare tsa lešoka. Xo dirwa mabyalwa a merula le ditrofeie, mme byalwa ba morula bo a šianisa thata mo mathomong. Xe ~~na~~ o e nwa o ntse o e ya kua ntlê o thsolla phoka mme wa tloxe wa thôma xo ya kua šokeng, ke xôna xe xo thiboloxile xe xôna wêna o ntse o e nwa o ka se hlwe o hlapoloxa metse a tla tswa ka kua moraxo. Mme mora xa majaji a se makae e tlare xe o ntse o phexeletse xo bo nwa bo tla be bo thiba mme fao o tla humana e le byalwa bo bo phalang mabyalwa a ohle a dirwang ka xe bôna bo sa thibele xo ja boxôbê e tla re xe xo thsolwa o tla nne wêna o e ja boxôbê

Byalwa ba mabêlê xe o ile wa bo nwa pele o ší o je boxôbê wêna o tla hlwe o e nwa fêla o sa rate boxôbê mme o tla hlwe o e nwa fêla o sa rate boxôbê mme o tla rata xo nwa fêla mme moraxo ba xo thswara, byale ka lentswe la moxolo-xolo a re, "byalwa xa bo bolaye bo a thswara". E tla re hosasa ya tsoxe bo xo lesitse. Byalwa ba ditrofei xa se byalwa, mono xa bo teng.

Ka xa motsoko le lebake.

Bantwane xa ba je motsoko xa ba xoxe lebake, xa ba je peipi. Kxale motsoko o no tjewa ke motho yo moxolo mme e seng ka moka e le kua le kua mo xo kxoxwang motsoko wa dinko fêla xo se na peipi le lebake. Montwane yeo a ileng a xoxa lebake o na a xafa mme batho ba le thsaba mme e bile le ilediwa xo kxoxwa. Motsoko o le teng ke motsoko wa dinkô, peipi le kajeno e sa jewa xosenyana byale ka lebake. Le motsoko ona wa dinko xa o na tokêlô, Bantwane xa ba je motsoko le lebake.

36.

Tsa Thšipi.

Kxohlwana, motato, mpiri, selêpê, tlomolo, thipa, ngena ya tsêbê, ka moka ke tse di dirilweng ka dithšipi tsa Sesotho le petlô e falang le petlô e betlang dikota le thšipi yeo e bupilweng xo itêlla mo xodimo xa yôna xe xo bêrêkwa dithšipi tse ding ka mollô, moxoma.

Pitsa, sefala, sefalana, pitsa ya byalwa, pitsa ya sehlare, pitsana tsa metse a pula. Ka moka ke tseo di bupilweng ka letsopa.

Dibyana tsa kota. Ke moxopo, lehwana, kotelo ya molamu, lefehlô, lehuduo, mpheng wa lerumô, mpheng wa moxoma wa lekrêthša. Dikrapa tsa xo thsêla meetse, byalwa, makhura, sehlare. Xo na le lexapa la xo thsela byalwa le meetse le leng ke letsana la xo dula meetse le lenyane xo thsêlwa dihlare ka mo teng e le le lekaneng xo kêna ka mo potleng.

Ka xa maxoxo. Maxoxo a dirwa ka mabyang a kxiwang ka mo nokeng e le botelle ba 4 ft. a mang a leng 6 ft. a bitswa xore ke monoka, a mang a botelle ba 3 ft. ke motsiringwane a mang a botelle ba 5 ft. kapa $3\frac{1}{2}$, ke mohlahla.

Mabyang. Ka xa mabyang xo axwa ka ôna dintlo mme dikutu tsa majwang xe xo axiwa dia kua xodimo e re dintla tsa ôna dia thulama. Mme e tla re xe pula e nele dintla tsela dia patlama mme ntlo ya ba e borethe. Pula xe e na metse a tla sepela ya se ke ya rotha xo dutlela ka mo teng.

Letlalo xe le šuxilwe.

Le tla re xo buiwa la bapolwa la falwa, mme la robywa la thsaswa ka boko moraxo la thselwa ka dithsidi le letsoku mme ya tloxe ya rupulwa.

37.

Ka marumô.

1. Selêpê sa marumô
2. Ke molamu.
3. Lepara.
4. Thebe ke kwatse.
5. Lerumô la Jatlaka le thotswane, thšoša le letsolo, le kxôtlôpô ya marumô.

Tseo di tswalwang mo meleng ke banna.

Banna ba tswala lekxeswa, lešoro le tswala phaxa le lepeša, xe a bolotse xa a hlwe a tswala lepeša le kobô ya phala e šuxilweng le namane le thôlô ke dikobô tsa batho ba batona. Basadi ba tswala makxabi. Leina la ngwanyana ke la mothepana kapa ngwanyana wa lethumathša o dira leetse o tlôla ka letsoku.

Monna le mosadi ba dira poketsane xo tswana.

38.

Ka xa batho ba ba neng ba thula dithšipi.

Mo Ntwane dithšipi nne xo thula Menwane Mohlamyane le Rakxwadi Dithsexo le Danki Madisa. Mme leina la leswika le xo nong xo loloswa dithšipi mo xo lôna leina ke borale, ke xore bokete. Ba xotsa mollô wa menatô le metsohlo le mosehla, ba xotsa mollô o motona o o neeng e re xe ba ší no xo kxobêlla dikxong tsa menatô le tse ding e le tse nthší ba tsee leswika leo ba le beele ka ko xodimo mme xo thibellwe ka matlalô a diphôôfôlô mo dithokô le ka kua xodimo, mme ba dire ntlwana ya matlalô a šuxilweng mme ba tsea meuba yeo ya bona ya diphôôfôlô ba ubêlla ka yôna mo ditlakoreng tsa mollô o moxolo oo. Mme e le meuba e 5, le bôna ba le 5 kapa xo fetwa ke fao. Mme ba tla ubêlla leswika leo xore e be thšipi e leng teng e be e otoloxe xo sale leswika fêla. Mme ka xore ba dira mediro yeo ba ipatile le xore e se ke xwa itse motho maina le xore xo epilioe kua kae. Batho e ba re ba sepela ba humane moo ba êpang teng le maswika ao nneng ba a tolosa le dinôtô di bonwe. Mme metato e e dirang dikxohlwana yona ba e dira le dikxohlwana tsa makxabi a banyana.

Ka xa sefoka le thebe kwatse.

Sefoka ke selô se se thswarwang ke dikxoši fela. E tla re xe xo tswa dira kxoši ya dira e tsea sefoka le xe xo le maxadi a ba mošatê sefoka se ya kua ba yong xo tsea teng. Le xe xo tsewa ngwana wa kxoši o tla re xe a tsewa ke yo moxolo yo e tleng ya ba yêna hlôxô ya sethšaba seo, kxoši o tla mo nea sefoka le kobô ya dibata le ya ~~kxx~~ nkwe. Xe a rata a be a mo thswaêla kxomo ka namane kapa nku kapa mpho e ngwê yeo e leng ya xaxe ya morwedi wa kxoši.

39.

Ka xa leswika.

Leswika ba nyaka lentswe thšipi le lempapati ba dira lwala la xo šila mabele le xo šila motsoko wa dinkô le xo kxatlêla dihlare mo xo lôna le xo kxatlêla dithšidi mo xo lôna le xo tolosa dithšipi le xo kxatla motsoko mo leswikeng. Mme xapê xe leswika leo xo sebeletswang xodimo xa lôna le êpêxile mošima ba tla le phetola ba šila ka thokô e ngwê xwa

be xwa nyaka xo kôpana mme bašidi ba lônâ ba tla le lahla ba nyaka le leng.

Xo na le patolo yeo e batolang lwala xore e be le makxwakxwanyana a lekaneng xore xo ka šilwa mo xo lônâ. Mme e tla re pele e šî ba šile mabêlê mo xo lônâ ba le balola xore e be le le lekanetseng mme ba tla le rutantsa ka mebu le xo šilêla kxohla ya mexopo le xo šila tse ding xore e be ba bônê xore le lokile xo ka šilela mo xo lônâ mabêlê.

Mme xo tla nyakwa thšilô yeo e tleng ya batolwa ka patolô byale ka xe nne xo batolwa lwala le yôna thšilô e a rutanthswa e dirwa ka patolô xore e bopêxê xa pila byale ka lwala le bopywa ka patolô xore le lekanele xo ka šilela mo xo lônâ, mme e tla re lwala le thšilô xe di utlwana xe di šî no xo rutanthswa mme xwa šilwa mabêlê mo xo lônâ. Thšilo ya dithšidi le lwala la dithšidi xa di batolwe xo xalefiswa ka xobane thšilo ya dithšidi ke e borethe le thšilo ya lônâ ke e borethe ka xore e šila tse di bolêta ka moka xa tsôna ke makhura. Mme xo na le nôtô e thulang dithšipi e le ya leswika e phuntswe lesoba ba lokêla kota ka mo teng ba kxatlê ka yôna dithšipi kapa maswika. Dihlobôrô ka moka tseo e le dihlabane di dirwa ka thšipi, marumô le dilêpê le dithšwana, patlaka, thojane moloka, ke marumô a xo hlabana, maina a ôna ke ao.

40.

Dilô tsa dihlabani ka moka xa tsôna di dirwa ke monna yo bohlale e seng mosadi yo bohlale. Di dirwa ke monna yeo a ileng a bonthswa ke monna yo mong mme a mo lefa le xe e le dadaaxwê o thswanetse xore a lefê xe a mo ruta dithšipi tseo ka fao di bopywang ka teng. Dilô tsa dihlabani di dirêlwa xo hlabana le xo ithibêlla mohlang a kotsi. Di dirwa ka hlokomêlô le ka tsebô ntlê le sehlare.

Motho yo mong le yo mong yo ratang xore a itse bohlale ba xo itse thšipi kapa mediro e meng yeo e leng ya lekunutu o thswanetse xore a lefê moruti ka kxomo kapa ka se seng seo se nyakwang ke yêna moruti.

Dilô tsa kxale ka moka xa tsôna di ne di sa dumêllwa xore di ka bônwa ntlê le xe o sa lefe ka selô kapa o sa ithuti tsôna xore o ka itsêxa wa dumellwa xore o ka bôna xe xo dirwa mesebetsi e byao yeo. Ka xo patêla bana ba bôna e bile di timetse ka moka xa tsôna, kajeno yeo a itseng ka xa thšipi o dira ka tsa makxowa ka xobane tsa abo xa a di itse o ile a li patêlwa ko bo rraaxwê moxolo. Barudi ba dithšipi ba ithêta ka serêto sa bôna ba re,

"Xa re barula-thšipi re nnošî, barula-thšipi re kopana ubeng." Xo riao ke xôna xore xa ba x bonthse motho, xo tla kôpana bôna ba nnošî mo tirong ya bôna.

Xe ba tolosa thšipi ba re xo êpa maswika ao a nang le thšipi ba isa mo moubeng ba butswella ka moubu, mme ba tla re xe tsepe e budule e tla amoloxana le maswika le mmu mme ba xoditse mollô wa dipilô o mong ba xotsa wa dithutse mme ba tla beea thšipi xo šele ba lahla maswika.

41.

Industries.

Ditšhipi xo no xo toloswa Nkhulang, Makitla le Manotse Monaxeng le Motlake Phora. Dithšipi nne di epiwa mo thabeng tsa Pitsana Nutpenskloof, le molapong wa Phora mo thabeng le mo thabeng ya Pitsana. Ba ne ba re xo tolosa thšipi mme ba e bope nkholoko. Ba ne ba re xo xotsa mollô wa dithutse ba bee maswika ao a nang le thšipi ka koodimo a dithutse tsa mollô mme thšipi yeo e hlekaneng le leswika e tla hlahoxa e dirisiwa ke xe bôna bathudi ba butswella ka meuba ya bôna mo ditlakoreng tsa sebeso seo xo kxobokantsweng dithutse kapa dišu mme ba fe mollô matla a xo tolosa dithšipi ka moubu wa xo butswella. Mme thšipi e tla nape e re xo utlwa boxale ba mollô e toloxa e tswa mo leswikeng e wêla mo fatse mme ba tla e phutha ba e kxobokella. Mme ba tla re xe ba ši no nthsa thšipi yeo mme ba re ka yôna ba dira nôtô le selêpê le thipa le thšipi e êpang le lerumô le tloamolô le lebeko la xo phumula kudumêla le motato le kxohlwana le mphiri. Thšipi e tolositsweng e nosetswang xodimo a tse ding xore di tieê ke morodi. Thšipi e ngwê le e ngwê e tiswa ka ôna morodi. Ke borollo ke leina kxohlo e ntso e thšweu ba re ke ya Sesotho. Leina la moxoma wa Sesotho ke mohlapetse o mong ke se Mokopana.

Kamo ya Sesotho.

Ke mokxokxothi wa lefela midi, ke ôna nneng xo xollwa moriri ka ôna mokxokxothi.

42.

Ka xa xo tloka dikobo tseo di aparwang e bile tse ding ke tsa xo thšipha tse ding ke tsa xo tswala mo lethekeng mme e re xe o si no xo šuxa kobô ya pudi kapa ya nku o re motho yeo a tlokang o re ntlokele kobô ya ka seo mme o tloke letloko leo le ratwang ke mong a kobô. Mme maina a matloko a dikobô ke a, le a dinkwe le a mapoxo le dibatana le bo nyibi.

1. Ke letloko le lexolo
  2. Le leng ke la dibata
  3. Ke la maxopo
  4. Ke lelxopo
  5. Le la maotwana a dinonyana
  6. Le la lexopo la kxwale
- Maina a ditlabane tse byalo.

Xo tla re monna yeo a xoletsweng ke ngwana a kxopêla kua mošatê xore ke kxopêla kôma ke xoletswe ke ngwaana. Mme a botsa motseta wa xaxe mme le yêna o tla botsa mokxomana yeo a lebaneng naê mme le yêna o tla botsa yeo a leng ka kua pele xa xaxe mme dia fihla xo kxošī. Mme kxošī e tla re ka fao a bonang ka teng a re o ka tsebisa lekxotla. Mme lekxotla le tla koparêla polêlô yeo. Mme xe ba ile ba e humana xore ke nnete sebaka se teng mme ba tla bitsa pitso xo tsebisa sethšaba mme sethšaba le sona xe xa se utlwana le yona polêlô yeo mme ba tla bea sebaka sa kxwedī 30 xore ka kxwedī ea xore xore koma e tla ba teng mme e tla re mo nakong yeo e beilweng ba kxobokana xapê mme ba bea lejajī leo kôma e tleng ya ba teng. Mme sethšaba se tla re xo kxobokana sa newa taêlô xore bosasa bana ba tla lekwa pelo. Mme kxôrô e ngwê le e ngwê e tla re ka mora xa di fihlile xwa thoma xore xo boolwê mašoboro dihlôxô kxôrô e ngwê le e ngwê. Mme xo tla re mathômô xwa boolwa ngwana wa motseta wa ka mo kxorong mme xwa itso xo boolwa ngwana wa kxošī mme xwa boolwa ba ba nthšī. Mme banna ba tla kxobokana ba dira pitso yeo xo thswanetseng xore xo kxêthwê batho bao ba thswanetseng xo tlo ba leka pelo. Maxôrô ka moka xa ôna xe a tlisitse bana ka moka xa bôna ba hlaxe ba bootswe ba kôpana le ba mošatê e le xore ka moka xa bôna babolli ba ba bootswe ke bo mmaabô moxolo moxatsa wa malome a xwe. Mme banna ba itso xo kxêtha monna kapa banna ba ba ileng ba re xe xo hlabanwa ba itea dithšwene. Bao e leng ba ba boxale e be bôna ba tlilong xo leka bašimane pelo. Mme ba tla re xe ba šī no xo ba kxêtha ba tla rea bašimane ba re patlamang mo fatse yo mong le yo mong a khuparetse moriri wa xaxe ka mo seatleng mme banna bao ba kxethilweng mme ba tla ba ota ba ba leka pelo. Mme bosasa ba tla tloxêla kua thabeng ka kxoxo ya mathômô mme e tla re ka nako ya mothsexare xe ba le ka kua thabeng banna ba tla kxêtha yeo e le modisa wa bôna xore a ba lôte a sale le bôna.

44.

Xo thôma ka nakô yeo yêna modisa yeo o tla nna nabô xo fihlela xe e be xo aloxa masoxana. E tla re xe xo batametse xo aloxwa xo tla hlabiwa dipudī tseo e leng tsa bôna ba nnošī babolli mme xo tla tswa serope mo puding e ngwê le e ngwê xore e be sa bo moxolwa bôna mediti mme le dihlôxô le tsôna di tla abêlwa bo malome a bôna le dihlana di tla abêlwa dikxaijedi tsa bôna mme e le xore di jewe ke bôna xôna ka kua thabeng ka moka xa tsôna. Xa xôna sethô seo se yang ka kua xae. Xo tla setlwa diting tseo e leng tsa babolli di tla rwalwa ke bo moxolwa bôna mediti. Mme xe xo kxêthwa modisa wa babolli ka mo kxorong ya mošatê xo tla kxethwa yeo e leng

motseta yo moxolo wa ka mo mošatê kapa wa rangwane a kxoši. Ke yêna yeo e tleng ya ba modisa wa bôna yeo a okametseng mefato yohle ka moka xa yôna.

Mediti e tla re xe e tloxa ya opela lehwete xe ba yo tsea maxôbê a madikana. Mme e tla re matlalô a diphôôfôlô tseo ntseng badi bolaya xe ba le kua thabeng di tla bexelwa xo kxoši ka moka xa tsôna mme kxoši o tla fa modisa a baana tse ding mme le yêna modisa o tla abêêla ba bang xo ya ka maxôrô. Mme e tla re mohlang ba aloxa ba tla šuxêlwa makxeswa a maswa a diphudufudu yo mong le yo mong le xe e le makxolo a 300, e tla ba diphudufudu tse kao. Mme ba bang ba se nyana bao ba hlokileng diphudufudu ba tla tswala diphuthi. Xo tla re yeo e leng ngwana ngwako a tswetsweng ka dihlare yêna a ka tswala nku mme a e tswala e na le boya e sa falwa ka xobane makxeswa ka moka xa ona a falwa a tloswe boya ka phalô mme a šuxwê. Mme xo tla newa basadi xo tlotso makxeswa ka letso ku le ka thsolo le melamu ya bôna yeo e betlilweng ke bo raabô mme e tla re xe ba tloxa ka kua thabeng ba tla thšuma mphotô oo nneng ba nna ka mo xo ôna xwa sala mphotô o kxatlilweng ka maswika le molôra.

45.

Xe motho a si no xo bolotsa ngwana wa mathomo kapa ba bararo, e tla re yo mong wa bobedi kapa wa boraro o tla tle a tsewa ke baabo moxolo xore ba yo molotsa. E tla re xe a ší no xo molotsa o tla apeya byalwa a be a hlaba phoko a mo isa xaabô, ngwanyana kapa mošimanyana mme yêna malome a ngwana yo mong le yo mong o na le tokêlô xore xe a tsea ba xo nee hlôxô ya kxomo ya boxadi kapa ke ya xe a bolla ba tlamexile xo nthsa hlôxô ya malome bana ba kxaijedi ka moka xa bôna. Kapa xe wêna o tswetswe le basetsana ba le 9, wêna o le wa 10, ka moka xa bôna ba tlamexile ngwana yo mong le yo mong wamoxele hlôxô ya seo e leng sa xaxe. Kapa le xe a ka ehwa o tlamexile xo amoxêla diaparo tsa xaxe ka moka xa tsôna mme xo tla re wêna o tla abêla bao e leng ba lapa labo motloxolo yeo. Bo monna'xwe kapa rraxwe kapa moxolwabô kapa maxwe. Byale ka xe a yo bolla o tla re xo mola hlôxô wa mo apola diaparo tseo neng a di apere ka moka xa tsôna xwa sala lekxeswa fêla mo xo yêna. Mme le tsôna o tla re xo di tsea mo xo yêna wa di abêla ba lapa mme le wêna wa tsea tse ding, fao e tla be xo dira mmaxe moxolo wa mosadi moxatsa wa malome a xwe.

Xe wêna mošimanyana o tsetswe le dikxaijedi le bo monna'xo ba bašimanyane, mme xe le tswetswe ka xo latêlana xo pila e bea mošimanyana e be ngwanyana e tla ba kxaijedi a xaxo, mme ngwana yeo a tleng a tswalwa ke kxaijedi a xaxo e le mošimanyana e tla re xe a tso bêrêka kxomo e a ya xabo moxolo mme a re e re boteng ba kxomo o bo ise kua mošatê.

Mme e tla re xe e le mosetsana a xodile a bile a kxopêlwa ke batho ba šele mme wa ya kua xo kxajedi ya xaxo ya monna wa re motloxolo we xaxo o kxopêlwa ke batho, mme ke yêna e tla reng xe a se na mošimanyana yeo a ka tleng a mo tsea a re ngwana yeo a ka nne a tsewa. Mme ke xona a ka nneng a tsewa.

46. Xe e le ngwana wa mošimanyana o tla mo isa xaabo moxolo wa rea malome a xwe wa re ngwana o xodile a fiwe mosadi. Mme xe a le teng o tla xo šupetsa, xe a se teng o tla kxopêla mo xo baabô, kapa a xo rea a re o ka nne wa tsame o mo nyakela kua pele. Ke xona xe a xo file tsela ya xore o ka kxanyoxa yeo o monang wa mo nyakêla yêna. Mme e tla re mohlang a yo tsea kua o ikxethetseng teng o tla nthsa ngwana wa kxomo ela wa xo mo nea yôna mme le xe a sa e bêrêka o tlamexile xe lesoxana leo e le ngwana wa mathômô, o tlamexile xore o nthse kxomo ya motloxolo xe a yo tsea. Byale ka xe xo tsewa basetsana ka moka xa bona dihlôxô tsa boxadi ke tsa malome mme le wêna o tlamexile xore o nthse byalwa ba motloxolo byale ka xe e tla re le mohlang a hwile ba xo bitsa ba re wêna malome a ngwana kapa wa motho yeo, o ka utlwa xore ngwana wa xaxo xa a teng, o ka itse hlôxô ya xaxo e timetse. Mme le wêna o tla tsebisa baeno mme le tla phutha motho yeo, le tla re xo yo mo phutha mme le tla re xe le le mo kxorong le bokane mo fatse monna yeo e leng malebana le polêlô yeo ya xo le hlobosa motho yeo, yêna monna yeo o tla êma ka maoto a re lena lelxotla le ka utlwa xore ngwana wa lena xa a teng mme a hlaolosa xapê a re wêna malome a ngwana kapa wa motho yeo a re o ka hloboxa xore hlôxô ela ya xaxo e tloxile o ka ithloboxa. Mme ba tla re xe ba phatlalla moraxa † majaji a mararo mme ba tla phutha dilo tsa xaxe ka moka xa tsôna ba di tlama mme ka moso mo kxwedding tse 8 ba tla re leloko le lohle la bo mohu la kxobokana mme ba tlo phatlalatsa dikxopha tseo tsa mohu mme ba tla re dikxopha tse re di phatlalatsa ka eng? Mme xe xo le kxomo o tla bala yôna kapa pudi kapa thšêlêtê e hunollang dikxopha tsa motloxolo wa xaxo, mme e tla re xe ba ší no xo e bala yôna kxomo yeo kapa seo ba nang naso mme ke xôna e tleng wa aba dilô tseo tsa dikxopha.

47. Ke xôna mašoboro a ka dirang dilô tsa bošoboro. Pele xe e ší ba newe bošoboro xa xo na seo ba ka se dirang sa bošoboro mme ke xôna ba ka thubeang ba direla kxoší medirô ya letswata la mošatê. Mme xe masoxana a ší no xo aloxa kua thabeng ba le mo xaê ba disa dikxomo. Xa ba di xame di tla xamiwa ke mašoboro bona ba tla yo disa fela. Mme e tla re xe ba ya ka kua sakeng fao xa e hlwe ba yo disa dikxomo kapa le xo kôpana le mašoboro xo fihlêla xe e be ba aloxa eba masoxana a maswa.

Ba tla rêkêlwa dikobô tse ntswa ba batlêlwa melamu e meswa ba tlôla letsoku mme ba tatêlwa ka diphitha mo molaleng ba kubilwe tlopo ba noneditswe ka sebilo, Ea re ka moso ba rwala dithôrwana le masêka a maoto le mehlafulu. Mme basetsana ba tla re xo thôma xo bolla ka kxwedi ya June, Pupu, ba tle ba aloxa ka kxwedi ya November, Dibatsela, ba bolla dikxwedi tse 6. Mme ba thôma ka xo rupa ba tle ba feleletse ka lerupetla e le bo Ramaswaile, mme e re mohlang ba aloxa xo dirwa thojane e binwang bosixo ke basadi le banna le bašimanyana le mathumathša.

Mme e tla re xe xo šî no xo tsa ba rea banna ba re kôma e budule bana a ba fiwe moanô mme ba tla thea moanô wa kxošî yeo e rweleng mphantô oo. Kapa ba ba thêlla moanô wa bašimanyana ba neng ba bolla e le thaka tsa bôna. Mme ba tla re xe ba ikana ba ikana ka mphantô oo, le ka kxosi ya bôna masoxana a tla êna kxošî ya bôna le methepana ba tla êna kxošî ya bona ya mosadi.

48.

Xo tla hlabiwa dipudi yo mong le yo mong o tla hlabêlwa pudi xa xo ne yeo a ka hlabang nku mme ba tla re manjiboana xe sothwane e thswara methepana e tla tle e bina mo kxorong moo xo tlilong xo hlabêlwa dipudi tseo mme banna ba kxobokane le masoxana ba thswere dipudi tseo. Mme methepana ba tla binêla dipudi tseo e šî di hlabiwe ba re koša yeo ke Lefokwana mme basadi ba tla re xo fetsa xo gina ba boêla kua xo leng kôma mme ya ba xôna xo ka hlabiwang dipudi tseo. Mme e tla re mathômô xo tla hlabiwa ya motseta, moraxa yôna xwa hlabiwa ya kxošî ya bôna babolli bao, mme ba banthšî ke xôna ba ka nong xo hlaba mme ba tla re xo di hlaba ba yo di buêla ka kua lapeng ya be ba di apea. Mme yo mong le yo mong mosadi o tla apea pudi ya motloxolo, fao banna ka moka xa bôna ba ilo xo robala ke bošixo. Basadi ba tla lale ba bina bošixo ka moka ya be xwa e tsa. Mme e tla re xe banna ba tsoxa basadi ba tswêla kua ntlê le kôma mme xwa sala dibini tseo di tlilong xo bonwa ke banna. Mme basadi ba tla hlaba mokxošî xore bana ba ka tlo o bona. Ba tla re xe ba šî no xo phatlalla ba ya kua ntlê a kxôrô kua xo leng kôma. Mme ba tla thôma xapê methepana le byale xo bina tse ding xapê dikoša tseo banna ba eng ba di bône di ša tse nthšî tsa kôma xa di bonwe xo bônwa tse ding mme e tla re nakô ya xe xo šî no xo jewa mothsexare ba tla kxobokana ka moka xa bôna, basadi ka diphafana tsa malwa xo tlo loma mo kxorong le banna bo rraxo babolli bao e leng mathômô xe ba bolotsa le banna ba bôna. Xe ba feditse xo a tloxwa xo yo newa mabyalwa.

Manthšiboana ba kêna ka mo rupetleng xo fihlêla xe ba aloxa. Ka mosô xo tla binwa e ngwê ke maweleweele e

bonwe sebakanyana se senyane mme xo tla re monna kapa masoxana yeo a ratang xo rêta ngwana wa xaxe kapa kxaijedi axwe mme yare xe ba bina a re mpiletseng yêna a ke a tlê kwano mme o tla re xo fihla a mo rêta mme ya be ba phatlalla, xo fedile.

49.

Tsa basadi xe ba bolotsa.

Ba re xo nthsa kôma ba rupe ba re ka mosô ba e mohlokong. Xe ba tla ya ba re manjiboana ba hlehle le malapa ba laletse xore bosasa xo iwa mohlokong.

Ka mosô ba tla tsepela xapê le malapa le metse e yohle ba ntse ba laletsa xore bosasa xo iwa thipaneng. Xe ba tso bowa ba tla nna mo xaê mme ba ntse ba rupa mme ba re byale ke boboso, mme ba tswete dithetô ka mo pele le ka ko moraxo. Mme hloxong ba tlôtse ka mohlaaba.

Bola mele ka lekokwane, makhura a se nang selô a sa hlakana le selô. Ke fao ba re byale ke bobotso. Ka mosô ba tla ya Khunwane. Fao basadi ba tla thoma xo sehla mahlaka ao a tlilong xo tswalwa ke bôna byale boo, mme banna ba ohla ~~mak~~ malodi ba kxa malodi a mosele ba ohla, basadi ba tliilo xo follela ka ka ôna mahlaka ao ntseng ba sehla banna bohla. Ba tliilo a tswala mo letheke e re ka mo teng ba tswala makxeswa. Mothsexare xe ba tshepela ba tswete ona mahlaka ao, leina ba re ke mosee. Mme xo tla apewa mabyalwa a manthši. Yo mong le yo mong o lebanwe ke nkxo e tona ya byalwa yeo e tleng ya thokwa xore e tswê dithô tsa byalwa. Xo tla tswa hlôxô le sehla. Hlôxô ya byalwa bo boxolo ke ya malome, sehla ke sa kxaijedi.

50.

Xe o ile wa tsea mosadi kapa basadi, mme yo mong a hloka thari kapa a ba na le bana ba banyana, o tla xo rea a re nyakêlê ngaka e mphetolê lethêka. Mme le tla re xo dumêlana la nyaka ngaka. Mo xong e ka tle ya dira xore xo tswalwe mošimanyana. Mo xong xo tla pala mme o tla re xe a bôna thswaro ya xaxe e lokile ya monna yeo mme a rea monna a re a ke kxopêlê mosadi kua xeso e tle a mphetolê lethêka ka xo dira mošimanyana. Mme o tla re xe ba utlwane a ya kua xabô a kxopêla mosadi, mme babô ba tla mo xafêla yêna xore a yo tswala mošimanyana yeo e tleng basetsana yare xe ba tla xabo bôna ba humana mollô o ntse o tuka, ka xobane xe e le banyana fêla ba tla tsewa ka moka ba felella xwa sala batswadi, monna le mosadi yeo mme ba se na matla. Mme xe xo tserwe e a tleng a xotsa mollô mme xwa ba lehlôxônôlô a tla a etsa byale ka xe a tso tseelwa xore a tswale mosimanyana mme a mo tswala, ke yêna yeo e tleng yare xe batswadi ba se teng ka moka yêna ya ba mojalefa wa lapa leo a tsong xo le tseelwa. Xa mosadi

e le moopa, batswadi ba mosadi yeo ba tla nthsa yo mong xore a tle a tswale baana bakeng sa yeo a sa tswaleng.

Mme xe a ne a tserwe le basadi ba 4, yêna e le yo mong wa boraro kapa wa bone o tlilo xo nna mannô a yêna yeo a tlileng mannô a xaxe.

Monna xe a hwêtswe ke mosadi o tla ya kua xabo mosadi wa xaxe a kxopêla seantlo, mme xe ba se na naê ba tla kxopêla mo metswalleng ya bo bôna. Xe o ile wa re xe o tsea mosadi a be a na le ngwana, ke wa xaxo ka xore ngwana ke wa dikxomo le xe wêna dadaxwe o sa mo rate ka xore xa tswalwa ke wêna, o feta bana ba xaxo ka moka xa bôna ka xore ke wa mathômô wa mosadi yeo o mo tsereng a na naêê. O tla mo ilêla xe a bolla wa ba wa mo lomêla xe xo longwa. Xe e le ngwana wa mošimanyana e tla ba kxošî ya bo monna'xwe le bo rangwanaxe le bana ba rangwanaxe le xe ba sa rate ka xore ba mo tsere ba môôna e ntse e le mošimanyana.

51.

Moxolweno a hwile o kênêla mosadi kapa basadi ba xaxe o xodisa bana ba moxolweno. Mme ka mosô xe ba xodile o tla ba tseisa wa ba aba wa ja o dutse ba xo dirêlê medirô ka moka xa yôna e thswanetseng mme le bôna ba tshwanetse xore xe o tsofetse o pallwa ke xo ka ithuša le bôna ba na le xôna xo ka xo thuša byale ka xe o xodile mme le bôna o ba xodisitse.

Xe monna'xo a hwile wêna xa o kenele mosadi wa xaxe ka xore wêna o le dadaxwê, o byale ka dadaxo xe morwa wa xaxe a hwile xe kenele ngweji. Mme le moxolwa motho xa kenele mosadi wa monna'xwê. Mo kxorong ya mošatê xo axiwa lehlaswi leo xo robalang baeng, le xe pula e e na xo xotswa mollô ka mo teng le xore xe xo se na moriti ba tla kxatlêla dikobô ka mo teng xe ba di šuxa le xo ahlolwa melato. Ba nna ka mo hlaswing le xo apêlwa dinama tseo kxošî a ba fileng tsôna xe a ba hlabetse kxomo ya molato kapa ya thlobosa yeo eng e re xe monna yeo a nang le dikxomo tse nthšî e tla re xe a hwile ba tla nthsa kxomo e ngwê be isa mošatê ba re ke thlobosa ya kxošî a ka utlwa xore motho yola wabô xa teng. Xape le xe monna yeo e le yo moxolo mo motseng, ba tla nthsa kxomo yeo e leng thlobosa. Xe motho yo mong le yo mong a hwile xo tla nthsiwa kxomo kapa pudi xe a se na selô, ba isa kua xabô, xo etsa xe e le mosadi ba tla nthsa kxomo ba e tlama ka thapô mo hloxong ba e tatela mo dinakeng mme ba isa kua xabo motho yeo ba re ke kôpamokxošî, xe e fihla ba e hlaba. E ngwê ke thlobosa, yona xa e tlangwe ka selô e a sepela e ya mošatê. Xape e ngwê e ya kua xabo moxolo motho yeo, a hwileng, mmo ba rea makxolo a mohu ba re o ka hloboxa ngwana wa xaxo ka namanyane seo. Mme e tla re xapê ka mosô moraxa dikxwedi tse 6, maloko abo mohu a bidiwa a kxobokana, xwa hlabiwa kxomo ya thlobosa mme ba tla rea bana ba mohu ba re le ka hloboxa motswadi wa lena ka namane see.

52. Molato wa xe motho a ile a tsea mosadi mme yêna mosadi yeo a tloxêla monna a re monna wa ka xa nthsware xa pila mme a thsaba le monna yo mong mme a re xe monna wa xaxe a yo mitsa mme a xana xo ya le monna yeo wa xaxe a xanêlla mo monneng yeo e seng wa xaxe, monna yeo xe xo ratile yêna a ka mo lesa a nna le monna yeo a mo ratang mme e tla re xe yêna a xodisitse ngwana, monna wa xaxe a tle a tsea ngwana yeo a yo ikxodisetsa yêna. Mme e tla be e le setlamô sa monna yeo le baxoxadi ba xaxe xe ngwanyana yeo a sa thšabêla kua xaabô a tserwe ke monna ošele. Banna ba xaxe ke ba xaxo mme e tla re xe a tswala wa fêlê o tsea bana bao ba xaxe.

53. Xe monna a hlala mosadi o tla bowa le dikxomo mosadi a bowa le baana. Xe mosadi a hlala monna xo na le dipolêlô tse ding tsa xo šupa phošu mo mosading mme yêna a xana xo ahlolwa ka toka mosadi xa a tla bowa le selô o tla tloxa fêla ntlê le karolô e ngwê. Le xe e ka ba xo hlala monna le yêna xwa ba na le lebaka le leng leo le monang phošu mme a ngangêlla o tla ahlolwa fêla ntlê le karolô ya boxadi kapa ya baana.

Lesoxana xe le sentse kxarebê le tla lefa ka kxomo e le ka mo lapeng mme xe lesoxana le xana o tla iswa kxotla a lefa dikxomo tse tharo e ngwê ke ya le kxotla tse pedi ke tsa rraxo mosetsana. Mohlomong a ka nne a mo lefisa dikxomo tse 4, ka xobane a sentse sehlora sa dadexo ngwanyana seo nneng a se kxanthsa ka xobane kajeno a ka se ke a hlwe a tsewa ke lesoxana o tla tsewa ke monna yeo a tsereng.

Batho kapa dithšaba.

Sefela sa teng se re dithšaba xe di sia xo axa môxô, dithšaba xo thsexana. Mme ba re mekwwa ya bôna ya xo phela xa bôna, ka xobane ba bang xa ba tswale selô mo dinokeng tsa bôna ba tswala ka xo thšepa. Ba bang xe ba e ja xa ba hlape ba bang xa ba bolotse ba bang ba bolotsa mme ka mekwwa ešele.

54. Kahlolo ya molato xe motho a pshatlile motho hlôxô o tla lefa ka kxomo. Ba re thubile lexapa la bo kxošî le xe e ka hlwe a rumotswe yeo a mo pshatlileng ka molamu xa xwa lebêllwa thumulô xo lebeletswe madi a bo kxošî. Mme e tla re xe motho yeo a šî no lefa ka kxomo mme le kxotla le tla rea ramadi la re kxomo ya madi a xaxo seo. Mme yêna o tla re xo fedile. Madi ke a bo kxošî mme kxomo e bowa le kxosi mme yêna xe a rata a ka e hlaba kapa a e rua. Kxomo ya madi xa e ruiwe ke motlaana e ruiwa ke ba mošatê fêla.

Kxomo xe e ka thula motho xo mmolaya e thswanetse xore e bolawe le yôna. Kapa mpya ya utswa nama kapa ya bolaya seruiwa e a bolawa. Kapa mpya ya bolaya pudi, nku kapa kxoxo e tla bolawa, ba re "leruôô xa le je le leng" kapa kolobê ya e ja dikxoxwana e tla bolawa. Ba re leroô xa le je le leng. Motho xe a bolaile yo mong wa bolawa, ba re, "lexôtlô le lefa ka setopo".

Motho xe a biditse ngaka xore e tle e mo alafê o tla nthsa khunolla moraba mme e tla re xe molwetse a fodile a nthsa kxomo a nea ngaka. Ditaola ke thšêlêtê e lekanang shilling 1/-. Sefela se seng se re, "kxomo ya ngaka xa e tswale", ke xore xe a xo alafile mme o se na kxomo kapa o se na seo o ka mo patelang ka sôna xwa feta mengwaxa e fetsang seatla (5 years) a ka se ke a re ke kxale e thswanetse xore e tle le manamane a yôna. O tla re ke nyaka kxomo e seng dikxomo, mme wêna o tla nthsa kxomo wa mo lefa e tla be xo fedile. Xapê kxomo tsa boxadi xadi tswale ka xobane xe o tsere mosadi ka dikxomo tse 10, lesome mme wa hlalana le mosadi wa xaxo moraxa lilemô tse lesome kapa mengwaxa 20, e tla re xe le amoloxana babo mosetsana ba tla xo nea palô eela ya xaxo xe o tsea mosadi yeo ka dikxomo tse 10 lesome le dipudi tse 10 le dinku tse lesome xo lekanya palô ya xaxo yeo wêna o tsereng ka yona.

55.

Mpya xe e hlaba modu bošixo kapa mothsexare e a hlôla, ba re e hlôla lehu. Kxomo xe e tswa mookôla e a hlôla. Kxomo ya tswa serotsoana, ke nthô mo leraxong, le xona e a hlôla. Kxomo xa e sepela ka lerumô ba rea xe e sa sepele ka nthô e hlabilwe ka lerumô kapa ka selêpê kapa e hlabilwo ke e ngwê, e thswanetse xore e hlabywe ka lentswe le le reng "sehlôla xo hlôla sa kxomo, sa motho sea ithlôlla.

56.

Polêlô yeo e bolêlwang ke Bantwane.

Bantwane ke Bakwena mme kajeno ba bina thôlô, pele nne ba bina kwena. Mme polêlô ya bôna e mo maxareng a Bakxatla le Bapedi ka xe Bantwane le Bakôpa le Bakxatla ba bolêla polêlô e lengwê yeo e nyakileng xo thswana mme ba amoloxana ka dipolotso tsa bôna ka xobane Bakxatla le Bapedi ba re xe ba šî no o bolotso Bodikana mme ba tloxe ba dike ngwaxa mme Bantwane le Bakôpa le ba Moema le Bahuaduba xa ba dikisi babolli. Ba re xo hlaxisa kôma lehlabula ka kxwedi ya March ke Mopitlo mme ba nne likxwedi tse pedi ke Mopitlo le Moranang ka kua thabeng mme mo xae ba tla theba lebelô majaji a lesome (10). Ba tle ba rupa majaji a lesome (10) mme ba kêna ka mo sakeng majaji a lesome (10), fao e le ka kxwedi ya Mosexanong. Mme ba tla re ka kxwedi ya Pupu ba

aloxa ka yôna. Ba bolla likxwedi tse nne xo tlala le xe xo ka reng, le xe xo ka ba meleko dikxwedi ke tse 4 fêla, mme yeo a yang sethunyeng o a ya, yeo a yang kxomong o a ya. Mme xo tla feta lehlabula, marixe ka kxwedi ya Mei xo kopana le June xo tla hlaha kôma ya banyaana mme e tla ba thaka ya bašimanyana bao. Xe bašimane ba aloxa ka kua thabeng ka kxwedi ya Mosexanong basetsana e tla re e sa le bosasa mediti ya bôna e tla letsa moropa mme ba kxobokana ka moka xa bôna, mathumathša ba tla ba sala moraxo ba ya nabo kua nokeng, Ka xo riao ke xore ba yo hlapa lerole la bo moxolo a bona.

Bašimane ba tla ôtla ke baxwera xe ba le ka mo hlasuing mme ba nea mašoboro bošoboro.

57.

Motho yeo a neng a se na seo a ka yong o reka ka sôna moxoma o na a betla kôta ya mosesele e omeletseng mme a e betle a leme ka yôna thšimo. Ka thokô e ngwê e ba e telle ka thokô e ngwê wa e papatsa le xo edisa e khuthswanyane e be kaka ôna moxoma wa wa thšimo o ba lemanng ka ôna. Leina la yôna kôta yeo ba re ke mokopo. Dingaka tsa Sesotho xe ba bitsa kxohlo ya Sesotho xe ba alafa motho ka yôna ba re leina ke ditwa boroko. Mme ngaka ya Sesotho xe e ší no xo rutwa bongaka e tla re xe e yo ipexa mošatê a nthsa kxomo ya xo bexa xore ke yêna ngaka ya Sesotho ke seêpa mere. Xe a se na kxomo ya xo bexa ka yôna o tla ya bongaka mme a re xo bêrêka kxomo ka bongaka mme o tla re xo e bêrêka a isa mošatê xore kxoši a itse xe e le ngaka xore e tla re xe motho a ší no xo mo alafa a mo xana ka kxomo yeo ya bongaka ba xaxe xe a mo alafile a re xo fôla a xane ka kxomo mme o tla kxôna xo ka mo isa mošatê. Mme e tla re xe ngaka yeo e si e nthse kxomo ya mošatê ya bongaka o tla pallwa ko xo mo isa mošatê. Mme xapê xe lesoxana kapa mošimanyana a ya makxoweng a bêrêka kxomo o tla tsea kxomo yeo a isa xaabo moxolo ya isiwa ke malomaxwe ka xore e tla re mošimanyana yeo a berekile a e nea dadaxwe mme dadaxwe o tla isa xabo moxolo mme o tla re e re mpa ya kxomo yeo le ise kua mošatê mme namane ya kxomo yeo e tla ya mošatê. Xapê xe motho a tswa makxoweng o thswanetse xore a nthse sebexô sa maduma xore wêna o tswa madilo.

Mosadi kapa monna xe e ka isa ngwana wa xaxe kua dikomeng di šele ntlê le tumêllô ya kxoši o tla nthsa kxomo.

58.

Mekxwa yeo e idisiwang xore motho a se ke a dira seo se idisiwang.

Mosadi xe a hwetswe ke monna xa ye metseng, xa a kene ka kxôrô, xa a kene ka mo ntlong. O tla re xo fifatswa mme a newa sehlare ka sebebana a se tlamêlla mo mokxopaneng wa

xaxe. E tla re xe a e ja boxôbê ba mathômô o tla se soba a ja boxôbê a se hupile mme xe a šī no xo ja sehlare seo ke xôna a ka kxônang xo ya ntlê nasô. Xe a tswa ka kxôrô ba tla yo tsea mutedi wa dikxomo le wa dipudi le wa dinku mme ba xella meetse ba yo mo hlapisa kua mosakong wa kxôrô. Mme e tla re mora'xa majaji a 3, xe batho ba phatlalla ba ya xaabo bôna bao neng ba tlile lehung leo mme o tla tloxa le basadi ba 3 mme a yo foka kua mašemong a xaxe le a mang. Mme e tla re mora'xa kxwedi a ka yo êta mme o tla nna kua mosakeng mme ba tla re xo mmôna ba yo tsea muteli wa dikxomo lipudi le linku ba yo mo hlapisa, mme xe ba mo nea boxôbê o tla soba sehlare sela a se ja le boxôbê.

Monna le yêna xe a hwetswe ke mosadi o dira byao. Xapê monna yeo a bolotseng o ila ngwanyana yeo a sing a tsewe ka xore ke lethumathša a se ke a mo dira mosadi. Le mošimane yeo a šing a bolle xa a robale le ngwanyana yeo a bolotseng ka xore e le lešoboro. Lešoboro la mošimane xa le kene ~~ix~~ ka mo thopeng ya boxadi bo xo leng masoxana le methepana. Xo kena lethumathša, lôna le a kêna xo ila mošimane. Basadi xe ba sa thswara bana xa ba kene ka mo sakeng la dikxomo le la dipudi le la dinku. Ba re o tla di xata di tla folotsa tse ling ya ba mereba. Mosadi xa itse dikxomo ka boxare, xe di feta yêna a êmê e be di felêllê xo feta, ke xôna a ka itsong xo fetêla kua tsela e yang teng.

59. Xo xadima xa thšwene ke xo diexa. Ba rea xore e re xe o rata xo dira selô kapa o rata xo ya maêtô o napê o tloxê xona byanong.

Moleta ngwedi ke moleta leswiswi. Ke xore xe o ntse o potoloxa o tla be o thswarwe ke ntswa a xaaê.

Mothusi wa dipolêlô tse ke Montwedi Makitla ke mokxalabyê wa ka bang dilemô tse 99 ka xobane o hlabane ntwā ya mathômô kua Phokwane xe e le lesoxana. A tloxe a fallêla kua xa Matlala a hlabana ntwā ya Makhujō a Sekororo kua Bopedi a tloxe a hlabana ntwā ya Matebele le ba Matlala, a tloxe a hlabana ntwā ya Sekukune le Maburu le Ma pono le Maisimane xe ba bolaya Sekhukhune xe a tla thswarwa a isiwa dronkong.

Mme o ile mohlang wa ntwā ya Makhujō o ile a itea thšwene. Ntwā ya mathômô o ile a tswaetwa letsoxo xe xo hlabana ba Matlala a dithšweung le Matebele. Ke monna yeo a boneng ka mahlô mekxwa ya lefatse mme a bolêla tseo a di boneng ka moka xa tsôna. Mme e re byale ka xe nne e le mofaili kua sethšabeng sa ba Matlala bolo ba ditaba o itse tsa kua xa Matlala xa Maserumule.

Bantwane ke batho ba ba itseng medirô e meng ya diatla le ya xo sebeta ka dikxomo. Ba itse xo betla moxopo, lexopo, kotelo ya molamu e nang le ditselana mo hloxong le

S.201.

K34/43

59cont. kotelo ya xo ithlotlêla e betlilweng hloxwana, le sethswanthso sa kôta ba se betla, le maho le mahwana a xo ja le a huduwang byalwa ka mo pitseng e kxolo, le leho le le thsolang.

Kxalê ngaka ne e le ya mošatê fêla e phekolang dira xe di tswa le xo ba foka le xo neša pula, e se batho ba ba laolang kapa ba berekisang dihlare.

END. S 201.